

Verantwoordingsorgaan Stichting Notarieel Pensioenfonds

Verslag 2010

vastgesteld mei 2011

Leden van het verantwoordingsorgaan: per 1 januari 2011

- Mr. P.I.J.M. de Lepper notaris (voorzitter)
- Mr. A.H.M. Rieter oud-notaris (secretaris)
- Mr. G.L. Maaldrink oud-notaris
- Mw. Mr. J.G. Posthumus notaris
- Mr. A.H. Schuering kandidaat-notaris
- Mr. J.H.F. Wilmink notaris

e-mailadres secretaris: a.rieter@xs4all.nl of vo@snpf.nl

Verzocht wordt eventuele reacties op dit verslag te sturen naar vo@snpf.nl

Voor een verklarende woordenlijst wordt verwezen naar het Jaarverslag 2010

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Samenvatting	8
Beoordeling en aanbevelingen:	11
1. Het bestaansrecht van het fonds	11
1.1 Een goede pensioenregeling als noodzaak	11
1.2 Een onmisbare opdracht	11
1.3 De branchevereniging NBVN	11
1.4 De rol van de KNB	11
2. Bestuur en Uitvoeringsorganisatie UNP BV	11
2.1 De bestuursstructuur	11
2.2 De bestuurskwaliteit	12
2.3 De bestuurskwaliteit en het externe toezicht	13
2.4 De rol van de uitvoeringsorganisatie UNP BV	13
2.5 De relatie bestuur / verantwoordingsorgaan	14
2.6 Het intern toezicht en de rapportage daarvan	14
2.7 Ambitie en beleidsvorming	15
3. De relatie met de deelnemers en communicatie	16
3.1 Het communicatieplan	16
3.2 De gepensioneerden	16
3.3 De “actieven”	16
3.4 De “slapers”	17
4. Het fonds in zwaar weer / herstelplan / korting	17
4.1 De voorgeschiedenis tot 1 januari 2011	17
4.2 Het verslag 2010 van het bestuur	19
4.3 Vervolg in 2011: draagvlak gezocht	19
5. Vermogensbeheer en beleggingsbeleid	19
5.1 Terminologie	19
5.2 Waarnemingen van de actuaris	20
5.3 Het verslag van het bestuur	20
5.4 Het oordeel van het verantwoordingsorgaan	20
6. De inkomstenkant van het fonds / het premiebeleid	21
6.1 Een kostendekkende premie	21
6.2 Premieopbouw naar leeftijd	21
6.3 De premiehoogte als beleidsinstrument	21
6.4 Vrijwillige pensioenopbouw	22
7. De uitgavenkant van het fonds	22
7.1 Uitkering pensioenen	22
7.2 De uitvoeringskosten	22
7.3 Transparantie over de kosten	22
8. Risicomanagement	23
8.1 Een mededeling vooraf	23
8.2 Het bestuursverslag; retrospectie gemist	23
8.3 Het herverzekeringsbeleid	24
8.4 Het frauderisico	24
8.5 Aandachtspunten actuaris	24
9. Het indexeringbeleid	24
9.1 Heldere informatie, de jaren 1990-2010	24
9.2 De naaste toekomst, de jaren 2011-2020	24
9.3 Brand!	25
9.4 De sociale meetlat	25

9.5 Keuzes maken	26
9.6 Het verslag van het bestuur	26
10. De lang(er)leventrend, de jaren 2010-2060 en nog verder weg	26
10.1 Probleemstelling	26
10.2 Trend en risico	27
10.3 Vragen en doorvragen	27
10.4 Transparantie gewenst	27
10.5 Het bestuursverslag 2009 en 2010	27
11. Beleid en ambities van het fonds op lange termijn	28
11.1 Beleidskeuzes voor de toekomst	28
11.2 Het verslag van het bestuur	28
11.3 De zware beleidspunten	28
12. De accountant en zijn onderzoeksverslag	29
12.1 Voorgelegde vragen	29
12.2 Terminologie	29
12.3 De reikwijdte van een geheimhoudingsplicht	29
12.4 Wie heeft het laatste woord?	30
12.5 Opvolging aanbevelingen	30
12.6 De accountant over het interne toezicht	30
12.7 Slotopmerkingen	30
13. De certificerend actuaris en zijn actuariael rapport	30
13.1 Voorgelegde vragen	31
13.2 De actuariële verklaring en andere verklaringen in het rapport	31
13.3 Slotopmerkingen	31
14. Verdere aspecten van de jaarrekening	31
Een vrome wens	31
15. Varia	32
Twee actuarissen	32
Naschrift	33

Inleiding

Heb mededogen!

Pensioen was lang een gezapig onderwerp. Sinds enkele jaren is het een “hot” item. De crises van 2002 en 2008 en de lage marktrente brachten een aantal fondsen in het rood. Het notarieel pensioenfonds moest als een van de zeer weinigen korten. De aangetrokken regelgeving maakt alles nog gecompliceerder. Toezichhouders beseffen dat ook zij een inhaalslag hebben te maken.

Besturen werd van een probleemloze aangelegenheid in weinig jaren een zeer moeizame arbeid en een schier ondraaglijke verantwoordelijkheid.

Baart oefening kunst?

Dit verslag is het derde dat van de hand van het verantwoordingsorgaan verschijnt. Oefening baart kunst. Zo zou kunnen worden gedacht. De totstandbrenging was echter opnieuw een worsteling met de materie en met de tijd. Nakoming van de zijde van het bestuur van toezeggingen inzake het tijdspad en aanlevering stukken bleek opnieuw moeilijk te zijn. Wil het verslag effectief zijn dan behoort het zo mogelijk tegelijk mét of heel kort ná het Jaarverslag te worden uitgebracht, samen met de reactie van het bestuur. Het pad vereist van veel betrokkenen vele stappen in een kort tijdsbestek en dus discipline.

Terugblik

Kort terugblikkend wordt geconstateerd dat, zoals het nieuwe organen vaak vergaat, ook het verantwoordingsorgaan zijn plaats moest veroveren. Wie alleen al de samenvattingen en naschriften van de rapporten 2008 en 2009 leest, proeft die worsteling. Die leest echter vooral dat er in de ogen van het orgaan bij het notarieel pensioenfonds nogal wat te verbeteren valt. De vooruitgang gaat stapvoets. Of er een optimistische of pessimistische bril wordt opgezet, laat het orgaan aan de lezer over. In elk geval gloort er wat de structuur van het besturen betreft niet slechts hoop, maar nu ook een reëel vooruitzicht op verbetering. Daarbij is de achterban gebaat. Het orgaan heeft er wezenlijke invloed op gehad. Met een nieuwe bestuursstructuur is naar het orgaan hoopt in elk geval één probleem opgelost. Naast veranderingen op papier is echter vooral een cultuuromslag nodig.

Aard van het verslag

Dit verslag is net als vorige jaren niet alleen een *beoordeling*, maar ook een *verslag* van het eigen onderzoek met vermelding zoveel mogelijk van de resultaten.

Het orgaan meent dat jegens de belanghebbenden niet kan worden volstaan met alleen conclusies en oordelen. Dat zou ongenueanceerd zijn. De aard van de taak van het orgaan wijst in de richting van royale openheid. De belangen die met pensioenzaken gemoeid zijn en de actualiteit nopen tot een grondige aanpak. Bij de verslaglegging is gestreefd naar helderheid voor het bestuur voor wat betreft de opvattingen van het orgaan en naar goede informatieve waarde voor de achterban. Het orgaan heeft die aspecten laten prevaleren boven beknoptheid, die immers geen doel op zich is. De zeer gehaaste lezer zou kunnen volstaan met de inleiding, de samenvatting en het naschrift.

Het verslag is beschouwend met betrekking tot specifieke onderwerpen, is beschrijvend waar het betreft het eigen onderzoek van het verantwoordingsorgaan en is beoordelend en aanbevelend waar dat mogelijk is. De onvoltooide onderwerpen uit vorige jaren worden daarbij geïntegreerd.

De oordelen en aanbevelingen zijn, anders dan vorig jaren, geheel in de tekst verwerkt. Verder komen impliciete of expliciete onthoudingen van een oordeel voor en zijn suggesties en vragen aan het bestuur verwerkt. In zijn totaliteit meent het orgaan hiermee te voldoen aan zijn kerntaak: het geven van een oordeel.

Het karakter van het opnemen van verantwoording brengt mee dat een kritische blik verplicht is. Daaruit vloeit gemakkelijk ook daadwerkelijk kritiek voort, die dan optisch meer accent heeft dan de dingen die zonder kritiek zijn of mogelijk een compliment verdienen. Het orgaan legt niet op alle slakken zout, maar neemt zijn wettelijke taak serieus en aarzelt niet en voelt zich verplicht om kritiek te uiten, indien en voor zover daartoe aanleiding is, alles met slechts één helder door de wetgever gehanteerd doel: verbeteren wat verbeterd kan worden.

Het verantwoordingsorgaan is zich bewust van de vele beperkingen en tekortkomingen. Het kan altijd beter. Dat geldt niet alleen voor het bestuur, het geldt ook voor het verantwoordingsorgaan zelf. Maar de lat mag en moet hoog worden gelegd, zowel door als voor het verantwoordingsorgaan en ook het bestuur.

Bestemd voor wie?

Dit verslag is in de eerste plaats bestemd voor het bestuur van het pensioenfonds, dat verplicht is er een beargumenteerde reactie op te geven. Het orgaan meent van het bestuur ook te mogen verlangen dat het verslag ernstig wordt genomen wat daaruit te trekken consequenties betreft. Wat zou anders de betekenis zijn van de tot wet verheven STAR-code?

Het verslag is evenzeer bestemd voor de belanghebbenden en ook voor de betrokken accountant en certificerend actuaris. Hun taakvervulling is naar de mening van het orgaan mede voorwerp van de verantwoording die het bestuur aan het orgaan moet afleggen.

Het verslag is ook bestemd voor de toezichthouders DNB en AFM.

Het verslag is ten slotte bestemd voor ieder die het wil lezen. Het is via de website van het pensioenfonds een openbaar stuk.

Bevoegdheden van het orgaan

Voor meer informatie over de wettelijke structuur en de uitgangspunten van het orgaan wordt verwezen naar het verslag 2008, te vinden op de site van het fonds, www.sn timer.nl (onder "Meer informatie" en "Jaarverslag").

Als informatieve toetssteen voor dit verslag als geheel worden de bevoegdheden en de taak van het orgaan alhier herhaald:

Het orgaan is bevoegd (ingevolge wet, STAR-code en art. 16 statuten) te oordelen:

- *over het handelen van het bestuur van SNPF (zulks aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht);*
- *over het door het bestuur uitgevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst;*
- *over de naleving van de STAR-code.*

Het orgaan heeft recht op overleg met het bestuur, op informatie, op overleg met de externe accountant en externe actuaris en op een schriftelijke en beargumenteerde reactie van het bestuur op het gegeven oordeel. Daarnaast heeft het orgaan een adviesrecht met betrekking tot statutair bepaalde onderwerpen. Tenslotte heeft het orgaan de bevoegdheid om een enquête te doen instellen door het Gerechtshof te Amsterdam en het functioneren van het bestuur aldaar te laten toetsen.

Het beleid als werkterrein

De naam verantwoordingsorgaan neemt niet weg dat naast verantwoording ook "rekening" dient te worden afgelegd. Voor goed begrip wordt echter vermeld dat het oordeel van het orgaan niet een oordeel is over de jaarstukken sec, maar een oordeel over het handelen van het bestuur, meer in het bijzonder met betrekking tot het *uitgevoerd beleid* én de *beleidskeuzes voor de toekomst*. Het verslag van het bestuur en de jaarrekening zijn alleen een handvat. Juist omdat het ook om het beleid gaat, hoeft dit verslag zich niet te beperken tot 2010 en kan het zich daartoe niet beperken voor beleid dat bijna per definitie meerjarig is. Wel is het praktisch om met het boekjaar zoveel mogelijk in de pas te lopen, in elk geval wat de jaarrekening betreft. De

wetgever geeft niet aan welke normen bij de oordeelsvorming getoetst moeten worden. Het blijft dus zoeken.

Voor het eerst werden enige publicaties aangetroffen specifiek over het verantwoordingsorgaan: Het WPNR nr. 6871 van 22 januari 2011 bracht een interessant artikel van Prof. Mr. A. Verdam, onder de titel "Toezicht en verantwoording binnen het pensioenfonds" pag. 61 t/m 68. De in het WPNR genoemde voorloper van dat artikel is "Het verantwoordingsorgaan bij het pensioenfonds" in de Lustrumbundel van het Nederlands Genootschap van Bedrijfsjuristen (Deventer 2010, pag. 367 t/m 389).

Er kan over taakopvatting en uitwerking door middel van verslaglegging verschillend worden gedacht; bestuur en orgaan doen dat. De artikelen van Verdam vormen niet het sluitstuk van een discussie maar het begin daarvan. Aldus is ook onder de aandacht van het bestuur gebracht. Het orgaan is verdergegaan op de ingeslagen weg, waarbij de toetsing veel meer dan marginaal is maar niet integraal hoeft te zijn. Wie zou lezen dat Verdam iets anders schrijft, heeft veel nuances gemist.

Niet slechts repressie

Bestuur en orgaan streven er naar om de werkzaamheden te verrichten in goede interactie, zodat het orgaan niet slechts repressief optreedt. Hoewel het orgaan, net als DNB, AFM en KNB, een eigen verantwoordelijkheid heeft, blijft het goed te beseffen dat het orgaan geen medebestuurorgaan is. De (eind)verantwoordelijkheid blijft liggen bij het bestuur

Vergaderingen in 2010

Het orgaan kwam in 2010 tien keer plenair bijeen, onderling of samen met anderen, en was vrijwel steeds compleet aanwezig. Daarnaast was er voorzittersoverleg en waren er bijeenkomsten in werkgroepverband. Een zo groot mogelijk deel van het werk werd buiten vergadering tot stand gebracht.

Oproep tot reacties

Geen bestuur en geen orgaan kan zonder feedback. Het orgaan riep er vorig jaar uitdrukkelijk toe op en daagde vooral de "actieven" uit hun naam eer aan te doen. Wie vorige jaren feedback gaf wordt vriendelijk bedankt. Het betreft helaas slechts een handvol personen.

Aan de hele groep van belanghebbenden wordt opnieuw verzocht reacties te geven via het speciale e-mailadres: vo@snpf.nl. Het verantwoordingsorgaan is bij voorbaat erkentelijk voor reacties. Ze zullen door bestuur en orgaan zorgvuldig worden bezien.

SAMENVATTING

Zoals het nieuwe organen vaak vergaat, heeft het bepalen van de positie van het verantwoordingsorgaan (VO) tijd en inspanning gekost. Na de verslagen over 2008 en 2009 overlegt het VO hierbij haar verslag 2010. Daarin staat een oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid.

Het VO hecht eraan, dat haar verslag niet alleen voldoet aan de eisen die de regelgeving daaraan stelt. Het VO vindt het evenzeer van belang dat haar verslag ook gelezen kan worden door belanghebbenden die beperkt zijn in hun kennis van de pensioenmaterie. Om die reden bevat het verslag op sommige plaatsen beschouwingen waarvan wellicht geoordeeld kan worden dat deze buiten de opdracht van het VO vallen.

Het VO is in 2010 tien maal plenair bijeengekomen. Daarnaast heeft diverse malen overleg plaatsgevonden tussen de voorzitters van het VO en SNPF, hebben leden van het VO deelgenomen aan diverse werkgroepen en werd -met name door de secretaris- veel werk verzet in "eigen tijd".

1. Het bestaansrecht van het fonds

Een goede pensioenregeling, die ook door de KNB als een door haar te behartigen belang dient te worden beschouwd, staat op zich niet ter discussie. Wel is het VO van mening, dat de vraag of dit gerealiseerd dient te worden door middel van een zelfstandig SNPF als eerste moet worden beantwoord na implementatie van de nieuwe bestuursstructuur.

2. Bestuur en uitvoeringsorganisatie UNP

Het VO constateert dat het proces van wijziging van de bestuursstructuur weliswaar langzaam op gang kwam, maar dat dit inmiddels met deskundige hulp van pensioenadviseur Montae in een adequaat tempo plaats vindt.

Het VO heeft onvoldoende bevredigende antwoorden gekregen op vragen over deskundigheid van het bestuur. De openheid op dit punt dient te worden verbeterd.

Na het afstoten van "St. Yves" dient volgens het VO de vraag te worden beantwoord over nut en noodzaak van zelfstandigheid van UNP, mede omdat uit het bestuursverslag niet blijkt of de bestuursondersteunende kwaliteiten van UNP voldoende worden benut.

Verder is het VO van mening dat in 2010 het bestuur haar relatie met het VO nog niet zodanig inhoud heeft gegeven, dat optimale synergie voor de betrokkenen bij het pensioenfonds mogelijk wordt.

Het feitelijk beëindigen van het onderscheid tussen uitvoerend en niet-uitvoerend bestuurders (de zogenaamde one tier board) is volgens het VO begrijpelijk, maar het VO vraagt tegelijkertijd uiterste waakzaamheid op het punt van het daardoor in de verdrukking komende interne toezicht. Gezien de verwachte duur van implementatie van de nieuwe bestuursstructuur vindt het VO een overbruggingsregeling voor het intern toezicht een noodzaak.

Het VO is van oordeel dat het bestuur meer nadruk moet leggen en meer ambitie moet tonen op zware beleidspunten, onder andere: herstelplan(varianten), indexering pensioen, premiebeleid, lang(er)leventrend, zelfstandigheid SNPF.

3. De relatie met deelnemers en communicatie

Het VO beoordeelt de communicatie als ontoereikend, niet alleen wat betreft de actieve deelnemers, maar ook ten aanzien van gepensioneerden, nagelaten betrekkingen en "slapende" deelnemers.

4. Het fonds in zwaar weer / herstelplan / korting

Het VO is van oordeel dat het bestuur onvoldoende argumenten heeft gegeven, c.q. onvoldoende helderheid heeft verschaft, voor haar keuzes die hebben geleid tot het huidige herstelplan en de daaruit voortvloeiende korting. Een generieke korting geeft volgens het VO niet zonder meer blijk van een evenwichtige belangenafweging.

Op het gebied van de tegen de kortingsmaatregel gevoerde en te voeren procedure(s) is de openheid voor het VO onvoldoende.

5. Vermogensbeheer en beleggingsbeleid

Beleggen en het aansturen van bekwame beleggers vergt een hoge mate van deskundigheid; a fortiori geldt dat voor het beoordelen daarvan. Om deze reden en de overige in het volledige VO-verslag opgenomen gronden onthoudt het VO zich van een oordeel op dit onderwerp.

6. De inkomstenkant van het fonds / het premiebeleid

Gezien het feit dat de ABTN het premiebeleid als eerste sturingsmiddel vermeldt, is het VO van oordeel dat het bestuur de ontwikkeling van (nieuw) premiebeleid op korte termijn eigener beweging moet initiëren. Daarbij dient tevens aandacht te worden gegeven aan de mogelijkheden van vrijwillige aanvullende pensioenopbouw.

7. De uitgavenkant van het fonds

Het VO vindt onvoldoende antwoorden op vragen over de hoogte van de uitvoeringskosten en de geldigheid/actualiteit van de daarvoor thans gehanteerde norm. Het VO is van oordeel dat daaraan meer aandacht moet worden besteed en dat de transparantie op dit punt vergroot moet worden.

8. Risicomanagement

Het VO constateert vele vormen van risico voor een pensioenfonds. Eerder is door het VO ten aanzien van het risicobeleid een aanbeveling tot retrospectie gedaan. Niet is gebleken dat deze aanbeveling is opgevolgd. Het VO is overigens van mening dat dit onderwerp een zodanige specifieke deskundigheid vraagt dat een betekenisvol oordeel voor het VO niet mogelijk is.

9. Het indexeringsbeleid

Het VO is van oordeel dat de gevolgen van het gedurende jaren achterwege blijven van indexering onvoldoende inzichtelijk worden gemaakt voor deelnemers. De geruststellende berichtgeving over het notarieel pensioen en SNPF verhindert dat degene die inzake dit onderwerp keuzes zal moeten maken (de beroepsgroep) daartoe in voldoende mate wordt toegerust en gestimuleerd.

10. De lang(er)leventrend, de jaren 2010-2060 en nog verder weg

Het VO constateert dat de gehele pensioenbranche moeite heeft met de trend van langer leven. Het VO heeft echter begrip gekregen voor door SNPF gekozen actuariële aannames en het daarop gekozen beleid. Niettemin is het VO van oordeel dat de berichtgeving door SNPF hierover -hoewel wellicht "technisch" correct- verwarrend is geweest; meer duidelijkheid hierover had mogelijk voorkomen dat een onjuist beeld was ontstaan.

11. Beleid en ambities van het fonds op langere termijn

Onder 2 is hierover al iets gezegd. Het VO is van oordeel dat een proactieve houding bij zware beleidspunten en het stimuleren van de meningsvorming daarover -naast positieve effecten voor de besturing van het fonds- ook een middel is om contact met- en draagvlak bij deelnemers/belanghebbenden te verbeteren.

12. De accountant en zijn onderzoeksverslag

Afgezien van het principiële aspect met betrekking tot de geheimhouding van het accountantsverslag is tussen accountant en VO een werkbare oplossing voor dit onderwerp gevonden. Het goed leesbare en doorwrocht accountantsverslag geeft het VO thans geen aanleiding tot vragen of opmerkingen.

13. De certificerend actuaris en zijn actuariel rapport

Het VO constateert dat de certificerend actuaris in zijn rapport een aantal ernstige opmerkingen maakt. O.a. dat de financiële situatie slecht is en dat de onderbouwing van het strategisch beleggingsbeleid aan herijking toe is. Vormgeving en aangebrachte verwijzingen maken het rapport van de actuaris goed leesbaar; het rapport is kritisch en maakt een grondige indruk. Het geeft het VO thans geen aanleiding tot vragen of opmerkingen.

14. Verdere aspecten van de jaarrekening

Uit oogpunt van communicatie met de minder geoefende deelnemer beveelt het VO het bestuur aan een toegankelijke en leesbare samenvatting van jaarrekening en toelichting te maken.

15. Varia / Twee actuarissen.

Het VO onderkent het grote belang van de adviserende actuaris en de certificerende actuaris voor een pensioenfonds. Hoewel werkzaam bij het zelfde actuariel kantoor, heeft het VO voldoende duidelijkheid gekregen over de rol van de twee bij SNPF betrokken actuarissen.

Slot

Het VO onderkent dat in de laatste jaren het besturen van een pensioenfonds een steeds zwaarder en verantwoordelijker taak is geworden. Niet in de laatste plaats als gevolg van het vaker en scherper “meekijken in de keuken” door verantwoordingsorganen en toezichthouders als DNB en AFM. Mede daarom vindt het VO het dan ook van belang om vooraf aan te geven, dat het de taakstelling van het VO is om kritisch te zijn. Dat betekent noodzakelijkerwijs dat onderwerpen die kritiekloos kunnen blijven of wellicht zelfs een pluim verdienen in het verslag van het VO onderbelicht zijn.

Met dit in het achterhoofd is het VO van mening dat de door SNPF, KNB en VO ingeslagen weg naar een nieuwe bestuursstructuur alles in zich heeft om een belangrijke bijdrage te leveren aan een weloverwogen besluitvorming over de toekomst van het notarieel pensioen.

Beoordeling en aanbevelingen

Over 2010 wordt het verslag anders dan vorig jaren niet opgebouwd aan de hand van de volgorde van het bestuursverslag maar wordt gekozen voor een eigen hoofdstukindeling, daarmee pogend een beter en breder inzicht te geven en de informatieve waarde voor de belanghebbenden te vergroten.

1. Het bestaansrecht van het fonds

1.1 Een goede pensioenregeling als noodzaak

Aan dit onderwerp werd in het Verslag 2008 in par. 21 uitvoerig aandacht geschonken en de vóórs en tegens werden genoemd. Die paragraaf heeft nog niets van zijn actualiteit verloren. Inzake 2009 werden de aanbevelingen uit 2008 herhaald. Reeds in 2008 drukte het orgaan zich voorzichtig uit door te schrijven dat de vraag naar de instandhouding van een verplichte pensioenregeling min of meer de vraag was naar het bestaansrecht van SNPF. Vandaag zeggen wij wat nauwkeuriger dat het in stand houden van een goede pensioenregeling uitdrukkelijk een hoog sociaal gehalte heeft en dat dát niet ter discussie staat, mede niet, omdat het fonds voor meer dan de helft een werknemersfonds is. De wijze waarop dit doel wordt bereikt, de wijze van besturen en het doel en de ambities staan echter des te meer ter discussie. Daarop wordt kort teruggekomen in hoofdstuk 2 par. 6, uitvoeriger in de diverse relevante hoofdstukken en met een mini-samenvatting in hoofdstuk 11.

1.2 Een onmisbare opdracht

Of het fonds een zelfstandig bestaan dient te leiden, of het zelf moet beleggen en of het een eigen uitvoeringorgaan moet hebben, is ook na de uitkomsten van het governance-overleg géén uitgangspunt, maar dit zijn vragen van beleid. Indien er op een ander manier dan thans een beter resultaat kan worden behaald, bijvoorbeeld door een beter vermogensbeheer, een betere spreiding van risico's of veel lagere kosten, moeten er nieuwe keuzes gemaakt worden. Het onderzoek naar de wenselijkheid van zelfstandigheid zal tegelijk met de afronding van het governance-overleg naar het oordeel van het orgaan de allereerste en ingebakken opdracht moeten zijn aan het nieuwe bestuur en de overige organen. Geen organisatie of bestuur heft zichzelf graag op en dus moet het bij de opdracht en bij de opdrachtaanvaarding horen om dit te onderzoeken. De uitkomst dient ook extern getoetst te worden.

1.3 De branchevereniging NBVN

De vorig jaar opgerichte branchevereniging voor het notariaat, de NBVN, heeft enige aandacht geschonken aan pensioenzaken. De in een mini-enquête gestelde vragen waren echter niet erg to the point en het daarna aan de orde gestelde punt van de representativiteitstoets is door het bestuur op de correcte wijze afgedaan. Een aantal inhoudelijke punten van verontrusting deelt het orgaan, en mogelijk ook het bestuur, met de vereniging.

1.4 De rol van de KNB

De eventuele betrokkenheid van de branchevereniging vervangt niet de betrokkenheid van de KNB en haar organen, omdat het in stand houden van een goede pensioenvoorziening zeker ook behoort tot het werkterrein van de KNB als orde.

2. Bestuur en Uitvoeringsorganisatie UNP BV

2.1 De bestuursstructuur

In de beide eerdere verslagen heeft het orgaan diverse opmerkingen gemaakt en aanbevelingen gedaan die de bestuursstructuur als geheel betroffen. Het bestuur heeft zich na

een aanvankelijke afkeer van veranderingen in tweede instantie hiervoor opengesteld en in de loop van 2010 is een heroverweging van de “governance” opgang gekomen. Dit is op aandrang van KNB en orgaan gedaan met deskundige hulp van buiten (Adviesbureau Montae o.l.v. Drs. Jan Nijssen die deel uitmaakte van de commissie Frijns). De drie partijen bij dit proces zijn het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de KNB met een statutair verankerde positie o.a. inzake benoeming en ontslag van bestuursleden. Daarnaast speelt de directie van UNP BV vanzelfsprekend ook een rol. Dat proces is nog gaande en zal naar verwachting halverwege 2011 een nieuwe mijlpaal bereiken. Vervolgens is een ingrijpende statutenwijziging nodig en implementatie van al wat daaruit voortvloeit. Dit hele proces kwam erg langzaam op gang, maar loopt nu goed; het kan nauwelijks sneller. Een betere bestuursstructuur is complexer en brengt waarschijnlijk ook meer kosten met zich mee. Ook dat wordt in de beschouwingen betrokken.

2.2 De bestuurskwaliteit

Los van de structuur van het besturen, mag aan de bestuurder van een willekeurig pensioenfonds de vraag gesteld worden of de bestuurskwaliteit hoog genoeg is. Hoe deskundig en professioneel is het bestuur? Is het bestuur, ook naar eigen gefundeerde opvatting voldoende deskundig en “in control”? Zou het bestuur het aandurven daarover zelf een verklaring af te leggen die ook in de ogen van de toezichthouders juist is? Hoe verloopt de werving van nieuwe bestuursleden? Beschikken zij bij hun aantreden over voldoende kennis op het relevante gebied of moet alles nog opgebouwd worden? Wordt de aanvangskennis gemeten, mede om een optimaal programma van deskundigheidsbevordering te kunnen opstellen? Vindt de opbouw plaats volgens de zelf gestelde regels? Worden de voorgeschreven jaarlijkse persoonlijke evaluatiegesprekken gehouden en wat is de uitkomst? Wat doet het bestuur als geheel aan zelfevaluatie? Wordt de door de eigen reglementen voorgeschreven toets van het relevante deskundigheidsniveau uitgevoerd en wat is de uitkomst? Wordt voldoende gedaan aan deskundigheidsbevordering?

Bij een aantal van dergelijke vragen heeft het verantwoordingsorgaan van het bestuur van het notarieel pensioenfonds geen voldoende bevredigende antwoorden gekregen. Ook in de beide eerdere verslagen sprak het orgaan zijn zorg en kritiek uit.

De lezer zou de vraag kunnen stellen “Maar is het orgaan zelf dan wel goed opgeleid en bekwaam om dit soort door het bestuur als lastig ervaren vragen te kunnen stellen en deze zaken te kunnen beoordelen?”.

Vermeld wordt dat het bestuur het niet nodig vindt de leden van het orgaan conform de eigen bedrijfshandleiding (de ABTN) een opleidingsprogramma aan te bieden en medewerking aan de gevraagde toetsing afwees, zelfs van deskundigheidsniveau 1, terwijl niveau 2 ook volgens het bestuur wenselijk is. De verantwoordelijkheid voor het deskundigheidsniveau, ook dat van het orgaan, ligt bij het bestuur. Aldus blijkt ook uit de ABTN; het orgaan heeft zelf geen budget. Het moge duidelijk zijn dat, zoals het bestuur in de Reactie 2009 suggereerde, met kranten lezen en vragen stellen niet voldoende deskundigheid kan worden opgebouwd. De controlerende behoort tenminste een gelijk niveau te hebben als de gecontroleerde moet hebben. Het orgaan voldoet naar eigen inschatting niet aan het wenselijke niveau.

Het orgaan is van oordeel dat de openheid over de bestuurskwaliteit verbeterd dient te worden. Bovendien meent het orgaan dat de bestuurskwaliteit zelf voor aanzienlijke verbetering vatbaar is. Dit kan expliciet of tussen de regels door op diverse plaatsen uit dit verslag worden opgemaakt. Aan verbetering van de kwaliteit wordt onvoldoende gedaan. Ook nadat daarop twee keer eerder aanmerking is gemaakt, is niet zichtbaar of het bestuur aan niveau 2 voldoet. Het bestuursverslag rept slechts over niveau 1. Dat niveau gaat over kennis van zaken terwijl niveau 2 gaat over inzicht en oordeelsvorming, dus over de vraag of een afgewogen oordeel kan worden gegeven over de beleidskeuzes die het fonds wenst te maken.

2.3 De bestuurskwaliteit en het externe toezicht

Ook uit diverse wettelijke voorschriften vloeit een noodzakelijk bestuurskwaliteit voort. Het orgaan heeft er geen zicht op in welke mate de toezichthouders als AFM en DNB zich daadwerkelijk met kwaliteitsbewaking van het bestuurlijk niveau bezig houden. AFM, DNB, de betrokken de bewindslieden, de cie. Frijns, zij zijn allen voorstander van professionalisering. De vraag of er professionals in het bestuur dienen te worden opgenomen, ligt ook bij het governance-overleg ter tafel en is nog niet beantwoord. Het ligt voor de hand de opinie van de genoemde gezaghebbende kanten in de beantwoording van de vraag te verwerken.

Wat DNB betreft is eind augustus 2010 aangekondigd dat er een governance-onderzoek bij SNPF zou worden gestart. Daarin zou ook het verantwoordingsorgaan worden betrokken. Er werd in het najaar van 2010 een afspraak gemaakt. Deze werd verschoven en afgezegd, waarna het lange tijd stil bleef. Eind april 2011 is het weer opgepakt en het orgaan heeft daarbij geconstateerd dat het onderzoek door DNB grondig wordt voorbereid en aangepakt en zich niet beperkt tot de structuur in het besturen, maar ook betrekking heeft op het daadwerkelijk functioneren van het zittende bestuur.

Met spanning wordt door het orgaan naar het resultaat uitgekeken. Het bestuur doet er goed aan het resultaat aan de belanghebbenden op enigerlei wijze kenbaar te maken.

2.4 De rol van de uitvoeringsorganisatie UNP BV

Zoals bekend vond het creëren van een zelfstandig UNP BV zijn oorzaak in de nevenorganisatie "St. Yves". Het orgaan stelde de zelfstandigheid ter discussie, nu de belangen van "St. Yves" elders zijn ondergebracht en er mogelijk een onnodig ingewikkelde structuur overblijft die kosten veroorzaakt. De paragraaf "UNP" in het bestuursverslag zegt wel iets over de ontstaansgeschiedenis, maar helemaal niets over de consequenties van het "vertrek" van "St. Yves", terwijl daarnaar wel meer dan eens door het orgaan is gevraagd. Op dit punt meldde het bestuur in de Reactie 2009 dat advies is gevraagd aan de accountant. De vraag is nu wat de uitkomsten zijn.

Het orgaan is niet zonder meer tegen de zelfstandigheid; deze structuur wordt in de pensioenwereld breed toegepast. De schaalgrootte speelt echter ook een rol. UNP is klein en daardoor mogelijk kwetsbaar. Een ander aspect is dat UNP naar de indruk van het orgaan door het bestuur niet voldoende wordt/werd benut als bestuursbureau, c.q. dat er voor die ondersteuning geen ruimte was, terwijl een dergelijke ondersteuning bij de talrijke onderwerpen die het bestuur te verwerken krijgt, onmisbaar is.

Deze items maken onderdeel uit van het governance-overleg en zullen in 2011 worden afgerond. Daarop hoeft de beantwoording van de vragen over de consequenties van het vertrek van "St Yves" niet te wachten.

Ook met betrekking tot de uitvoeringsorganisatie worden door AFM en DNB eisen gesteld. De vraag is of UNP aan alle eisen voldoet en of het goed functioneert. Die vragen kan het orgaan niet beantwoorden; dat is in de eerste plaats aan het bestuur. Het orgaan vond daarover geen gegevens in het verslag van het bestuur. Van UNP bestaat géén afzonderlijk bestuursverslag zodat er over het reilen en zeilen van de uitvoeringsorganisatie erg weinig bekend is. Besluit het bestuur dat er geen formeel verslag van het UNP hoeft te komen dan zou dat inhoudelijk, net als de financiële gegevens, met het verslag van het fonds moeten worden "geconsolideerd". Het orgaan heeft weinig zicht op het functioneren van UNP.

Het orgaan is van oordeel dat aan al deze aandachtspunten meer aandacht zou moeten worden besteed.

2.5 De relatie bestuur / verantwoordingsorgaan

Inzake 2009 oordeelde het orgaan dat deze relatie nog aanzienlijke verbetering behoeft. Naast een tijdige informatievoorziening, is een knelpunt dat de opvattingen tussen bestuur en verantwoordingsorgaan over de reikwijdte van het orgaan divergeren. Orgaan en bestuur zijn niet in staat geweest de controverse te overbruggen. Het bestuur lijkt van mening te zijn dat het orgaan zich met veel te veel zaken en op een veel te intensieve manier bemoeit. Het orgaan meent dat het er, gelet op de te behartigen belangen en door het feitelijk ontbreken van een goed intern toezicht, goed aan heeft gedaan zijn taak ruim op te vatten en stelt ook dat het daarbij de wettelijke taakomschrijving niet te buiten is gegaan. Het orgaan heeft diverse keren zijn standpunt schriftelijk bepaald; het bestuur amper, noch heeft het bestuur op schrift aangegeven op welke punten de taakopvatting te ruim was. Het orgaan richt het focus vooral op beleidszaken.

Gecontroleerd worden kan door de gecontroleerde als prettig of als minder prettig worden ervaren. Het werken met meer organen, waarbij het ene op het andere in enigerlei vorm zicht en invloed heeft, vergt een heel andere cultuur dan de traditionele monocultuur bij veel stichtingen waarbij het bestuur in vrijwel alles autonoom is. Het orgaan heeft de indruk dat het bestuur nog worstelt met de cultuuromslag.

De schriftelijke beargumenteerde reactie van het bestuur op het verslag van het orgaan was inzake 2008 naar de mening van het orgaan teleurstellend, welk gevoel aan het bestuur is overgebracht. Inzake 2009 werd een flink aantal lacunes c.q. discrepanties tussen beide stukken geconstateerd. Dat is al begin september 2010 onder de aandacht van het bestuur gebracht, door overlegging van een vergelijkende notitie. Het vergde bijna een half jaar, tot medio maart 2011 voordat dit werd geëvalueerd, op basis van een vergadering die op grond van de STAR-code (B7) als verplicht moet worden aangemerkt. Ook toen is een deel van de onderwerpen vooruitgeschoven.

Voor het jaar 2011 is inmiddels op initiatief van het orgaan een verbeterd traject vastgesteld.

Het orgaan oordeelt dat het bestuur de relatie met het orgaan nog niet voldoende gestalte heeft gegeven, waardoor het positieve effect van het bestaan van het orgaan veel lager is dan het zou kunnen zijn. Als de mogelijkheid van een enquête via het Gerechtshof in Amsterdam buiten beschouwing wordt gelaten, als een wel erg zwaar en kostbaar middel, maakt de formele wettelijke vrijblijvendheid van het bestuur in feite van het orgaan een tandenloze tijger.

2.6 Het intern toezicht en de rapportage daarvan

Inzake 2008 sprak het orgaan als oordeel uit dat het intern toezicht niet toereikend kon zijn geweest en dat zij in elk geval niet transparant was, hetgeen zij volgens de STAR-code zou moeten zijn; een controleprotocol ontbrak. Tevens werd aanbevolen de one-tier-board, met een "gesplitst" bestuur als controlemechanisme te heroverwegen.

Inzake 2009 spreidde het intern toezichtcollege zelf een grote mate van ontevredenheid ten toon over het toezichtstelsel, terwijl de herziening van het interne toezicht door het bestuur een belangrijk punt van de evaluatie van de bestuursstructuur werd geacht. Daarom onthield het orgaan zich van een integraal oordeel. Wel was duidelijk dat het toezicht sterk verbeterd was, maar uit de rapportage bleek dat niet. Dringend werd aanbevolen de taakomschrijving van STAR-code en statuten als basis te nemen voor controle en rapportage. Het orgaan sprak in juni 2010 uit dat implementatie van de gewijzigde governance mocht worden verwacht op een zodanig tijdstip dat over 2010 een efficiënt, toereikend en transparant intern toezicht zou worden uitgeoefend. Dat bleek echter niet allemaal mogelijk.

Inzake 2010 is het volgende van belang.

Het bestuur hief in de loop van het jaar het onderscheid tussen AB en DB in feite op. Daar was het orgaan niet op tegen, omdat die opheffing waarschijnlijk de kwaliteit van de besluitvorming ten goede zou komen. Wel werd reeds in de loop van het jaar door het orgaan kenbaar gemaakt dat voor het intern toezicht een andere oplossing zou moeten worden gezocht. Het bestuur zag daarvan af, vermoedelijk met de gedachte dat er net een begin gemaakt was met het governance-overleg en dat daaruit zonder twijfel zou voortvloeien dat er een ander orgaan voor het intern toezicht zou komen, daarbij niet beseffend dat de besluitvorming daarover en de implementatie daarvan, nog geruime tijd zou vergen en er wat het interne toezicht betreft in feite een jaar verloren zou kunnen gaan.

Het orgaan heeft kennisgenomen van de rapportage 2010 inzake het intern toezicht.

Fundamenteel bezwaar daartegen is dat bij een in feite als eenheid opererend AB en DB de vereiste onafhankelijkheid tussen beoordelaar en beoordeelde heeft ontbroken.

Het orgaan oordeelt deze gang van zaken als niet juist maar wil het bestuur hierover geen ernstig verwijt maken. Het is onderwerp geweest van een grondig gesprek.

De rapportage inzake het gehouden toezicht heeft dit jaar een verbeterde structuur. Er is dus in het houden van toezicht in dat opzicht een opgaande lijn te zien. Aan de rapportage is vermoedelijk de maximaal mogelijke inhoud gegeven.

Gelet op de elders uit dit verslag blijkende observaties van het verantwoordingsorgaan blijft echter naar de mening van het verantwoordingsorgaan, nu er slecht één bestuursorgaan is dat alle bevoegdheden uitoefent, grote waakzaamheid geboden bij de effectiviteit van het interne toezicht, speciaal wat het kritisch volgen van het beleid betreft.

Voor een volgend jaar, het VO bedoelt dit jaar 2011, zal het intern toezicht zodanig moeten zijn ingericht dat aan de eis van toezicht op basis van onafhankelijke deskundigheid ten volle wordt voldaan. Van de drie ook uit de rapportage blijkende toetsingsgebieden kan wellicht het eerste gebied (het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen en checks and balances) worden uitgeoefend na afloop van een jaar. Bij het tweede en derde gebied (kritisch volgen en bezien hoe het fonds wordt aangestuurd en het beoordelen van de lange-termijnrisico's) is echter naar de mening van het verantwoordingsorgaan een intensief blikveld ook in de loop van het jaar dringend gewenst. Vordert het governance-overleg, of de implementatie daarvan, niet zodanig dat daaruit voor het jaar 2011 een tijdig en werkelijk goed functionerend intern toezicht voortvloeit, dan *acht het orgaan het noodzakelijk* dat het bestuur tijdig een effectieve overbruggingsmaatregel treft.

2.7 Ambitie en beleidsvorming

Op de schouders van het bestuur rust een zware taak. Het bestuur heeft die taak zelf treffend tot uitdrukking gebracht in de ABTN met de volgende bewoordingen: *“SNPF heeft een grote verantwoordelijkheid tegenover de deelnemers van de pensioenregeling en de gepensioneerden. Zij moeten kunnen vertrouwen op een inkomen tijdens ouderdom, bij arbeidsongeschiktheid en voor partners bij overlijden. Dat is de basis van de pensioenregeling. Dit verplicht het fonds tot een transparant en constant toezicht om de belangen van de deelnemers te borgen.”*

Jammer dat de ABTN en dus ook deze ambitieuze tekst niet op de site van het fonds staat. Inzake 2009 verzuchtte het orgaan in het naschrift van het verslag dat het bij het bestuur de daadkracht en visie op beleid miste die zou passen bij de toen al enkele jaren durende sterke dynamiek in de pensioenbranche. Dat is thans niet anders. Daarin mag een oordeel gelezen worden.

Er is erg veel tijd gestoken in troubleshooting -ook door de nieuwe voorzitter, die zich op dat punt energiek toonde- meer speciaal in het aangepaste herstelplan en het afweren van de dreigende door DNB opgelegde korting. Dat punt is voorlopig afgesloten; alle verzet was vergeefs, is althans opgegeven. Ook het opstarten van verbetering in de governance kostte veel tijd.

Het orgaan zou graag zien dat het bestuur zich bij besturen en verslaglegging ambitieus betoont en het accent legt bij de zware beleidspunten. Deze komen inhoudelijk aan de orde in de diverse hoofdstukken en worden verzameld in hoofdstuk 11. Een voorproefje:

- de zelfstandigheid van het fonds,
- de bestuursstructuur,
- het herstelplan en mogelijke varianten,
- de aansturing van de beleggingen,
- het premiebeleid en eventuele vrijwillige suppletie,
- de indexering en het dreigende welvaartsverlies,
- de lang(er)leventrend.

Boven dit alles zou krachtiger gewerkt moeten worden aan verbetering van de communicatie, zodat bij de belanghebbenden het gevoel terugkeert dat het met het notarieel pensioenfonds goed gaat en zij weer spreken in termen van “wij” en “ons fonds” in plaats van een pejoratieve aanduiding te gebruiken als “dat fonds”.

Uit het bestuursverslag spreekt slechts op een enkele plaats ambitie.

3. De relatie met de deelnemers en communicatie

3.1 Het communicatieplan

Een inzake de beide eerdere jaren genoemd, geëxpliciteerd en warm aanbevolen aandachtspunt is communicatie. Het gaat om verbreding van het in vele jaren versmalde draagvlak en meer specifiek is de doelstelling van de communicatie “het aan de deelnemers maximaal inzicht te geven in hun pensioensituatie”. Dat is nog niet gerealiseerd. Een ontwerp voor een nieuw plan is in wording, maar dat wordt in het bestuursverslag niet vermeld. In turbulente tijden is communicatie meer dan ooit nodig. Het lag voor de hand dit niet zo lang te laten slepen.

Het bestuursverslag geeft over communicatie en interactie met de belanghebbenden heel weinig prijs. Wel wordt gezegd dat alternatieve maatregelen inzake de kortingsmaatregel in de loop van 2011 met alle geledingen van de beroepsgroep zullen worden besproken.

3.2 De gepensioneerden

In september 2010 werd voor de tweede keer een gepensioneerdendag gehouden. “Zeer geslaagd”, dat is de kwalificatie van het bestuur. Twee leden van het orgaan waren er in die hoedanigheid bij. Er werd nuttige informatie aangeboden; er waren relevante vragen en antwoorden. Met betrekking tot de toen nog voorgenomen korting werd voorafgaande terugkoppeling met de gepensioneerden in het vooruitzicht gesteld, maar die is zonder communicatie achterwege gebleven. Een gemiste kans, die in 2011 ingehaald moet worden. Het komt het orgaan verder voor dat de franje van zo’n bejaardendag gerust achterwege kan blijven, dat een beter bereikbare plaats dient te worden gekozen, dat beter op de kosten gelet moet worden en dat gedetailleerder verslag zou kunnen worden gedaan aan de aanwezigen en vooral aan de afwezigen. De nagelaten betrekkingen waren ten onrechte niet uitgenodigd.

3.3 De “actieven”

Met deze groep zou zonder uitzondering communicatie via e-mail of e-mailalerts kunnen plaatsvinden. Soms wordt op het KNB-net een bericht geplaatst, maar een persoonlijke mail zou effectiever zijn. Royaal informatie aanbieden kan het aantal mopperaars, die onder deze groep vermoedelijk het grootste is, aanzienlijk verminderen en in elk geval de wind uit de zeilen nemen.

De “actieven” worden jaarlijks voorzien van een UPO. Een moeizaam leesbaar stuk.

De UPO is een belangrijk stuk, niet in het minst, omdat het niet alleen maar een informatief stuk is, maar omdat er rechten aan kunnen worden ontleend, ook als wat er staat niet juist is. Fouten

kunnen dus erg opbreken. Het bestuursverslag geeft geen informatie over het aantal correcties dat nodig was en of die zonder problemen konden worden of werden verwerkt.

3.4 De “slapers”

Ten slotte is er nog een groeiende categorie “slapers”, uitstromers uit de notariële arbeidsmarkt. Welke communicatie met hen plaatsvindt, weet het orgaan niet. Zolang er een dekkingstekort is, kunnen zij niet weg bij het NPF en zodra ze het wel kunnen moet het fonds zo functioneren dat niemand meer weg wil.

Alles bij elkaar oordeelt het orgaan dat het beleid inzake communicatie niet toereikend is.

4. Het fonds in zwaar weer / herstelplan / korting

4.1 De voorgeschiedenis tot 1 januari 2011

De noodzaak tot een herstelplan bleek in de herfst van 2008. Op 1 april 2009 werd een herstelplan bij DNB ingediend. Het werd op 8 juli 2009 goedgekeurd. Het verslag 2009 van het verantwoordingsorgaan ging op de materie uitvoerig in. Al eerder (inzake 2008) oordeelde het orgaan dat het bestuur in een veel te vroeg stadium premieverhoging, in de bedrijfshandleiding genoemd als eerste sturingsmiddel, had uitgesloten. In 2009 sprak het orgaan uit: *“De goedkeuring van het herstelplan door DNB legitimeert het bestuur alleen maar in het kader van het toezicht van overheidswege, maar de goedkeuring zegt niets over de vraag of er bestuurlijk optimaal of ten minste juist gehandeld is”*.

Het orgaan is op dit punt niet van gedachten veranderd. Heroverweging door het bestuur leidde tot niets. Het orgaan kon begrip opbrengen voor het motief van het bestuur de premie niet te verhogen wegens de moeilijker geworden economische situatie van het notariaat. De premie maakt overigens deel uit van de kostprijs en ook een verhoging kan in beginsel worden doorberekend.

Bekend is dat de korting door DNB bij het bestuur SNPF werd opgelegd, omdat korting in het herstelplan van SNPF was opgenomen, zoals ook bij de andere fondsen van “de groep van veertien”. Dat was waarschijnlijk een onvoorzien effect van die opname, met een ongelukkige afloop. Overigens zou de korting door DNB ook kunnen zijn opgelegd als zij niet in het herstelplan had gestaan.

In augustus 2010 werd de bestuursreactie op het verslag 2009 gepubliceerd; die was summier. Het bestuur beargumenteerde het achterwege laten van een premieverhoging o.a. met het standpunt, dat op die manier de gevolgen van de premieverhoging eenzijdig bij de actieven zou worden gelegd. Bij dit -arbitraire- standpunt plaatst het orgaan de volgende kanttekeningen.

- Collectiviteit en solidariteit zijn nog steeds de basis is van het pensioenstelsel.
- De nu gepensioneerden hebben allemaal een aanzienlijke solidariteit opgebracht jegens eerdere generaties (1955 / 1991).
- Een wezenlijk ijkpunt in de pensioenwetgeving is de evenwichtige behartiging van alle belangen.
- Door een generieke korting met een gelijk percentage van zowel de aanspraken als de pensioenen worden de gepensioneerden meer benadeeld dan de actieven. De eerste groep merkt het onmiddellijk in de koopkracht, de andere gemiddeld pas twintig jaar later. De groep actieven heeft nog uitwijkmogelijkheden en dat heeft de groep gepensioneerden niet.
- Een invalshoek die door de pensioenwet wordt erkend is dat met gewekte verwachtingen ook rekening moet worden gehouden.
- Ook de tekst van de ABTN geeft aanleiding bezorgdheid tot uitdrukking te brengen inzake de richting die de besluitvorming reeds in september 2011 had gekozen, uit te spreken. In

par. 7.1 is te lezen dat aanspraken en pensioenen uitsluitend kunnen worden verminderd indien "alle overige beschikbare sturingsmiddelen, m.u.v. het beleggingsbeleid, zijn ingezet om uiterlijk binnen een jaar over het minimum vermogen te beschikken".

Het is dus alles bij elkaar niet zonneklaar dat de korting die in het herstelplan stond, na de reductie van 8,4% naar 1.97%, moest doorgaan en dat premieverhoging uitgesloten moest blijven.

Het orgaan bleef van mening dat het bij voorbaat uitsluiten van premieverhoging onjuist was. Als argument voor die handelwijze wordt in de Reactie 2009 ook genoemd dat er in de premiestelling al een kleine opslag zit (van 10%) voor verbetering van de financiële positie van het fonds. Deze opslag leek moeilijk te rijmen met het begrip kostendekkende premie maar de actuarissen hebben desgevraagd meegedeeld dat het begrip kostendekkend een minimum en geen maximum is en dat deze opslag dus ook hoger zou mogen zijn. Dat alles natuurlijk wel binnen de grenzen van een evenwichtige belangenbehartiging, maar herhaald wordt dat ook het beginsel van solidariteit een rol speelt.

- Evenwichtig is iets anders dan evenredig. Bovendien is de evenredigheid niet duidelijk. Een korting met een voor ieder gelijk percentage voor kon wel eens niet evenwichtig zijn.

Het is dus niet zo eenvoudig als het bestuur het voorstelt en het herstelplan is niet voldoende overwogen en zeker niet voldoende toegelicht; het voldoet daarmee ook niet aan de eis van transparantie.

In herinnering wordt gebracht de publicatie van Teulings en van Ewijk, kopstukken van het van het CPB, die zeggen dat de lasten van de crisis niet evenredig zijn verdeeld. Globaal gezegd zijn de oudere actieven en de jongere gepensioneerden het meeste de klos.

Alles bij elkaar oordeelt het orgaan dat het bestuur hier ten minste een onvoldoende gemotiveerd en onvoldoende transparant beleid voert.

Al deze kanttekeningen werden al in september 2010 onder de aandacht van het bestuur gebracht. Het mocht niet baten. Het bestuur werd door DNB danig klem gezet en de korting ging door, gelukkig beperkt tot 1,97 %. DNB is tevreden. Het orgaan niet.

In dit verband wijst het orgaan het bestuur en de belanghebbenden op twee recente publicaties in de vakpers:

- "Juridische aspecten van korten van pensioenen" in Tijdschrift voor Pensioenvraagstukken, april 2011; Mr. J.A. Gielink en vier andere auteurs.
- "Impasse Pensioenakkoord door juridische belemmeringen" in Pensioenmagazine, mei 2011; Mr. Dr. M. Heemskerk en Mr. M.W. Minnaard.

In het eerste artikel komt ook de vraag van evenwichtige belangenbehartiging bij de inzet van sturingsmiddelen en alternatieven aan de orde. Daaraan wordt ontleend dat in de Memorie van toelichting op de Pensioenwet als voorbeeld van het niet mogen gebruiken van een alternatief geeft *dat een bepaalde groep onevenredig zou kunnen worden geschaad door het langdurig niet kunnen indexeren*. Beleidsmatig moge het bestuur zich dan afvragen of het sturingsmiddel premieverhoging (drie jaar of langer achter elkaar) wel of niet mag worden geschrapt. De eis van evenwichtigheid wordt in art. 134 PW en de parallel art. 129 Wvb niet specifiek gesteld maar uit de memorie van toelichting blijkt, aldus de publicatie, wel dat er een keuze is tussen korten en premieverhoging. Volgens DNB moet ook bij de wijze van korten evenwichtige belangenbehartiging een rol spelen. Verondersteld mag worden dat DNB bij het verlenen van goedkeuring op het herstelplan daarop gelet heeft, maar dat betreft dan waarschijnlijk een marginale toetsing. Het orgaan mag een hogere norm hanteren. Van het bestuur mag worden verwacht dat het mede aan de hand van deze recente artikelen de kortingsmaatregel opnieuw

tegen het licht houdt en voorts beziet welke maatregelen moeten worden voorbereid voor herstel zodra dat mogelijk is.

4.2 Het verslag 2010 van het bestuur

Het verslag geeft over de samenhangende onderwerpen herstelplan en korting verspreid over twee paragrafen duidelijke feitelijke informatie.

Het onderzoek naar alternatieve maatregelen in plaats van korting werd in september 2010 gecommuniceerd, maar vervolgens werd er van afgezien en dat werd niet gecommuniceerd. Het bestuursverslag komt daarop nu gelukkig terug. In de loop van 2011 zal een keuze gemaakt kunnen worden op basis van haalbaarheid en effecten en nadat dat met alle geledingen van de beroepsgroep is besproken.

Wat wordt in het bestuursverslag gemist?

a. Tegen de opgelegde korting is wel bezwaar gemaakt, maar van het *laatste rechtsmiddel* is afgezien. De korting is uitgevoerd. Dit punt zou in het bestuursverslag kunnen worden toegelicht. Gelet op het standpunt van DNB kon het bestuur op dat moment publiekrechtelijk niet anders dan de korting uitvoeren. Maar was het verstandig om niet verder te procederen? Kosten en energie spelen een rol. Er is echter ook een verband met het volgende aspect.

b. Er is *onzekerheid over de rechtsgrond* voor de korting, met ander woorden of - los van het standpunt van DNB op basis van de Pensioenwet c.q. de Wvb - de regelgeving alles bij elkaar toelaat te korten; het orgaan heeft het bestuur daar op 2 november 2010 op gewezen, ook op de bijzondere omstandigheden bij het notarieel pensioenfonds. Dat was enkele maanden voordat de korting definitief was. De onzekerheid over de rechtsgrond werd door het bestuur blijkens de notulen van een vergadering van 7 februari 2011 erkend en zij is niet opgeheven. Deze onzekerheid is niet gecommuniceerd.

Hierboven bij 4.1 slot werd al verwezen naar een tweetal publicaties die o.a. over de juridische aspecten van korten van pensioenen gaan. Korting is een uitzonderlijke herstelmaatregel; wet en parlementaire geschiedenis zijn over korting niet volstrekt helder en laten een aantal essentiële vragen onbeantwoord. Aldus is te lezen in eerstgenoemde publicatie.

Het orgaan oordeelt dat het bestuur over de onderwerpen a. en b. in de berichtgeving en het bestuursverslag onvoldoende open is en beveelt aan dat alsnog te zijn en de georganiseerde belanghebbenden die tegen de korting zouden willen opkomen te faciliteren.

4.3 Vervolg in 2011: draagvlak gezocht

Het voornemen van het bestuur om met dit onderwerp "het land rond te gaan" wordt door het orgaan toegejuicht. Zo ooit dan kunnen nu de belanghebbenden -dat zijn overigens niet alleen de geledingen van de beroepsgroep - laten zien wat hun betrokkenheid is. De manier van voorbereiden is voor het bestuur nog wel een beleidspunt van zorg en aandacht, van communicatie. Zonder goede voorbereiding, ook schriftelijke, wordt het draagvlak niet vergroot en kan er geen verantwoorde besluitvorming op worden gebaseerd.

5. Vermogensbeheer en beleggingsbeleid

5.1 Terminologie

Is risicobeheer een onderdeel van het beleggingsbeleid of is het andersom? Het zou een examenvraag kunnen zijn. Het orgaan heeft begrepen dat onder professionals de laatste

zienswijze gebruikelijk is. Niettemin wordt het beleggingsbeleid ook door het bestuur in een afzonderlijke paragraaf behandeld en dat doet het orgaan ook.

5.2 Waarnemingen van de actuaris

Belangrijk voor bestuur en fonds is de constatering door de actuaris dat het beleggingsbeleid voldoet aan wat in de pensioenwereld de 'prudent person regel' wordt genoemd. Maar de actuaris gaat verder met "Desalniettemin hebben wij onderstaand een aantal belangrijke aanbevelingen opgenomen." Daarbij wordt gezegd, in het kort:

- de ALM-studie uit 2007 is verouderd;
- het is noodzakelijk dat het bestuur het beleggingsbeleid op basis van huidige inzichten beoordeelt; (in punt 13.2 komt het orgaan terug op het strategisch beleggingsbeleid)
- de ABTN is op bepaalde punten onvolledig; er is noodzaak tot nadere vastlegging van concreet aangegeven punten.

Een en ander klinkt nogal ernstig, maar het orgaan weet het niet volledig op waarde te schatten. Ondanks deze minpunten oordeelt de actuaris dat het beleid voldoende "prudent" is.

5.3 Het verslag van het bestuur

Dat bevat relevante informatie over de werkwijze. Helaas geen beschouwing over de uitkomsten in de vorm van retrospectie of het gevoerde beleid het beoogde effect heeft gehad. In hoofdstuk 8, Risicomanagement, wordt hierop verder ingegaan.

5.4 Het oordeel van het verantwoordingsorgaan

Aan het onderwerp vermogensbeheer heeft het orgaan in het verslag 2008 ruim aandacht gegeven, met een gemotiveerde onthouding van een oordeel. Dat verslag gaf reeds aan dat naar de mening van het orgaan er tenminste twee bestuursleden zouden moeten zijn met een ruime mate van bekwaamheid op beleggingsgebied, teneinde de beleggingsadviseurs te kunnen aansturen. Daarop is toen door het bestuur niet ingegaan, maar de deskundigheidssamenstelling van het bestuur maakt anno 2011 wel onderdeel uit van het governance-overleg en de vergaderingen van de beleggingscommissie worden sinds kort door twee bestuursleden bijgewoond.

Uit notulen van bestuursvergaderingen maakte het orgaan op dat het gehele bestuur beleggingsgebied als glad ijs beschouwt, waarbij erg wordt vertrouwd op het management en op de externe beleggingscommissie. Dat verbaasde het orgaan niet en het onderstreept de behoefte aan beleggingsdeskundigheid *in* het bestuur.

Sinds een jaar wordt ook landelijk beseft, dat er beleggingsdeskundigheid in de besturen van pensioenfondsen moet zitten, dan wel moet worden ingehuurd. Zie het rapport van de cie. Frijns. De nevenschikking "zitting hebben of inhuren" zou een onderwerp van nadere beschouwing kunnen zijn.

Geattendeerd wordt ook op een brief van DNB, openbaar gemaakt op 28 april 2011, gericht aan alle pensioenfondsbesturen. "*Het beleggingsbeleid en het risicobeheer van veel pensioenfondsen is nog altijd onvoldoende*", aldus DNB naar aanleiding van een onderzoek over 2010, volgens weergave in de pers.

Het orgaan uitte in zake eerdere jaren de verontrusting dat niet alleen het beleggingsbeleid, maar ook de aansturing daarvan, niet kon worden beoordeeld. Misschien blijkt nu dat er voor dat understatement inderdaad reden was. In elk geval is het VO in zijn kritische houding nu in gezelschap van DNB en actuaris.

Ook in zake 2010 onthoudt het orgaan zich van een oordeel zowel over het beleggingsbeleid als over de aansturing daarvan.

6. De inkomstenkant van het fonds / premieheffing

6.1 Een kostendekkende premie

Dat de premie kostendekkend moet zijn, is een eis van wetgeving. Een vaste rekenrente is echter geoorloofd en dit kan een inbreuk op de hoofdregel met zich brengen. Het resultaat heet dan een gedempte premie. De (gedempte) kostendekkende premie wordt in de jaarrekening becijferd op € 27.017.000 inclusief de “opslag ter versterking van het vermogen” van € 2.456.000. Zou het niet juist zijn als kostendekkende premie het bedrag te vermelden zonder de opslag? De opslag is immers een beleidsaangelegenheid, niet verplicht; de opslag zou mogen variëren van nul tot een veelvoud van de huidige opslag. De actuaris noemt in zijn rapport “kostendekkende premie conform ABTN” met een bedrag van € 25.710.000. Uit bestuursvergaderingen blijkt dat eerst twijfel werd geuit aan de kostendekkendheid van de premie, omdat de marktrente al geruime tijd lager was dan de rekenrente ad 4% en later dat de premie al meer dan kostendekkend zou zijn. Het orgaan hoopt hierover meer duidelijkheid te verkrijgen. Het actuariael rapport geeft op diverse punten veel inzicht. Zo stelt de actuaris aan de orde dat de sinds enkele jaren gestegen kosten, inzake vermogensbeheer en inzake SNPF en UNP zelf, aanleiding zouden moeten geven tot de vraag of de kostenopslag van 7% op de premie wel toereikend is. Dat is deze opslag naar de mening van het orgaan evident niet en naar verwachting de komende jaren ook niet. (Zie hierover ook hoofdstuk 7 van dit verslag.) De actuaris komt na veel rekenwerk echter tot de conclusie dat de premie toch kostendekkend is.

6.2 Premieopbouw naar leeftijd

Eerder stelde het orgaan de vraag of de premie evenwichtig verdeeld is over de leeftijdsgroepen. De actuaris heeft bevestigd dat bij elke leeftijd een eigen premie behoort, omdat de premie is gebaseerd op de risicofactoren die onderdeel vormen van de leeftijdstabellen. De heel lichte onnauwkeurigheid die er in kan zitten is dat iedereen wordt geacht op 1 juli jarig te zijn.

6.3 De premiehoogte als beleidsinstrument (sturingmiddel).

Dit onderwerp is ook aan de orde geweest in hoofdstuk 4 over het herstelplan. De premiehoogte dient evenwel ook te worden gezien in samenhang met de ambitie tot indexeren en de ambitie een “goed pensioen” te bieden. De ABTN noemt premiebeleid als eerste sturingmiddel. Daar gaat het over de financiering van toegezegde aanspraken. Hier doelt het orgaan op de premiehoogte als onderdeel van het algehele beleid, waartoe ook behoort de vraag of de toezegging van aanspraken zou behoren te worden verhoogd c.q. dat het wenselijk zou zijn die te verhogen, nominaal of reëel.

Waarom kan de premie niet omhoog? Of, beter gezegd, waarom wil het bestuur dat niet? Een beetje verhoging zet geen zoden aan de dijk en voorkomt dus geen korting, aldus inhoudelijk het bestuur. Gegevens inzake eventuele verhoging premie benodigd voor indexeren zijn te vinden in de Reactie bestuur 2008: om 2% te kunnen indexeren is een premieverhoging van ongeveer 60% nodig. Voor het voorkomen van een korting van 1.97% zal dat dus hetzelfde gelden.

De actuaris bevestigde de juistheid hiervan. Op basis van de gegevens ultimo 2010 zou een ongeveer 35% premieverhoging nodig zijn voor elke 1% verhoging pensioenen/aanspraken. Het is dus duidelijk hoe de kaarten liggen en daarmee ook begrijpelijk dat het bestuur hiervoor prima vista niet warm liep. In het verleden (bij de overgang van 70 naar 65 jaar als ingangsdatum) vond een premieverhoging plaats van 30%. Uitgesloten is dus een flinke verhoging zeker niet. Bovendien geldt dat een combinatie van diverse alternatieven, waaronder dus ook premieverhoging, wel degelijk een nieuw beleid kan inluiden.

Het zou erg onverstandig zijn met het ontwikkelen van nieuw beleid langer te dralen. De maatschappelijke discussie en die tussen de georganiseerde werkgevers en werknemers is niet

afgerond, maar de richting is duidelijk: de pensioenleeftijd gaat omhoog en diverse onzekerheden zullen blijven. Voor het notariaat is het landelijke overleg overigens slechts voor een deel van belang wegens de specifieke situatie van werkgevers en werknemers in één fonds en het ontbreken van collectieve afspraken. Het bestuur zal dus ook een eigen koers moeten varen omtrent het gehele pensioenpakket en de daarbij passende premiehoogte. Het orgaan oordeelt dat thans een te voorzichtig en afwachtend beleid wordt gevoerd.

6.4 Vrijwillige pensioenopbouw

In het verslag 2009 deed het orgaan de aanbeveling te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn van een aanvulling op het pensioen op vrijwillige basis. Art. 115 e.v. Wvb kennen deze mogelijkheid. Het bestuur reageerde met de mededeling dat die mogelijkheid in het pensioenreglement al is voorzien, maar dat er fiscale bezwaren (niet aftrekbaarheid) aan zouden kleven en dat overleg gaande is met de belastingdienst. In het bestuursverslag 2010 wordt daarop niet verder ingegaan, terwijl met een absoluut en relatief dalend pensioen er meer dan ooit reden is om aanvullende pensioenvoorzieningen te treffen en de beroepsgroep daarin te stimuleren.

Het orgaan beveelt het bestuur dringend aan hierop nader beleid te ontwikkelen.

7. De uitgavenkant van het fonds

7.1 Uitkering pensioenen

De belangrijkste uitgaafpost voor het fonds wordt gevormd door de pensioenen. In het verslag van het verantwoordingsorgaan zou aan de orde kunnen komen de verantwoording over de vraag of de pensioenuitkeringen probleemloos verlopen. Komen er fouten, bezwaren en fricties voor? En hoe worden die opgelost? Loopt het eventuele foutenherstel goed? Zijn er klachten? Eventueel ook aandacht voor aspecten van het beleid en de gang van zaken m.b.t. invaliditeit. Uit het bestuursverslag blijkt van dit alles niets en een verslag van het UNP is er niet. Als er geen noemenswaardige problemen zijn, is het des te beter, maar mag dat gerust worden vermeld. Vragen en opmerkingen van deze aard zijn naar de mening van het orgaan géén uitvoeringszaken, maar een beleidsaangelegenheid.

7.2 De uitvoeringskosten

De actuaire signaleert een verliespost op kosten. Die is groter is dan de standaardkostenpost zelf: € 1.657.000 t.o. € 1.210.000. Is de externe norm van 7% (van de premie-inkomsten voor financiering van de aanspraken) zo langzamerhand niet erg arbitrair geworden? Waar kwam die norm vandaan en wordt die ook elders nog gebruikt? Deze vraag is ook vorig jaar door het orgaan gesteld. Heeft het bestuur zich inmiddels op het blijven hanteren van deze norm beraden? Als de norm evident onjuist is, stelt SNPF zich met het kritiekloos hanteren zelf in een verkeerd daglicht. Eerder drong het orgaan al aan op goede benchmarks. Het punt van de kosten kwam ook aan de orde in de DB-vergadering van 9 maart 2010, met als conclusie: nader te onderzoeken. De vraag aan het bestuur is thans: Wat heeft dat onderzoek opgeleverd?

7.3 Transparantie over de kosten

De transparantie in de *totale* kosten (bestuur etc. uitvoeringsorganisatie, adviseurs, beleggingskosten in diverse vormen enz.) is een beleidsaandachtspunt, waarop door het orgaan eerder (verslag 2008 par. 14 slot) is geattendeerd, waarbij tevens is opgemerkt dat het jaarlijks terugkerende kostenniveau van grote invloed is op de hoogte van de pensioenen vele jaren later. De AFM zei in april 2011 dat een kostenverlaging van 0.25 procentpunt per jaar op een termijn van veertig jaar 7,5% meer pensioen oplevert. Begrijpt het orgaan het goed dat om een dergelijk effect te bereiken de kosten bij het notarieel pensioenfonds zouden moeten worden gehalveerd?

In het actuariële rapport worden twee kostenposten bij elkaar gezet, namelijk € 2.585.000 beleggingskosten en € 2.867.000 als kosten eigen beheer. Een dergelijke groepering zou in de jaarrekening zelf mogen worden verwacht. Van € 4.326.000 in 2009, stijgen de kosten in 2010 met 24% tot € 5.352.000. Mogelijk zijn er nog meer kostenposten, zoals bankkosten en interne beheerskosten van obligatiefondsen, die het totaalbeeld mede bepalen. Niet vermeld is welke kosten precies bedoeld zijn op met de post van € 449.662 voor obligatiebeleggingfondsen. Vrijwel zeker zijn dat zichtbaar gemaakte interne kosten van de fondsbeheerders. Van de hier bedoelde en gevraagde transparantie van de kosten geeft de jaarrekening naar de mening van het orgaan geen blijk.

Recent heeft de AFM nadrukkelijk ook iets over dit onderwerp gezegd. Zie bijv. de door de AFM uitgegeven Nieuwsbrief voor Pensioenuitvoerders april 2011; FD van 12 april 2011, NRC van 14 april 2011. Ook de Tweede Kamer maakte het onlangs tot onderwerp van gesprek. Het bestuursverslag schenkt, anders dan eerdere jaren toen de kosten bijna altijd onder de norm lagen en anders dan o.a. door het orgaan wordt aanbevolen, aan de kosten geen aandacht, terwijl daartoe met de stijging in de afgelopen jaren en de voorzienbare verdere stijging meer reden toe is dan voorheen.

Het orgaan oordeelt dat aan de in dit hoofdstuk genoemde punten meer aandacht behoort te worden besteed, in het bijzonder aan de punten 7.2 (norm uitvoeringskosten) en 7.3 (transparantie).

8. Risicomanagement

8.1 Een mededeling vooraf

Het verantwoordingsorgaan beschikt niet over enige deskundigheid om het risicobeleid, evenmin als bijv. een beleggingsplan, te kunnen beoordelen en onthoudt zich dan ook van een oordeel. Over de deskundigheidsbevordering wordt elders al iets gezegd en er is geen budget om elders een second opinion te halen. Wel konden in vorige jaren en kunnen ook thans zonder specifieke deskundigheid enige relevante opmerkingen worden gemaakt met een aanbevelend gehalte. Inzake 2008 werd de aanbeveling gedaan van retrospectie van het risicobeleid en vermelding van de resultaten daarvan in het jaarverslag. Die aanbeveling werd niet opgevolgd. Bij punt 5.4 werd al geattendeerd op een brief van DNB, openbaar gemaakt op 28 april 2011 gericht aan alle pensioenfondsbesturen. "Het beleggingsbeleid en het risicobeheer van veel pensioenfondsen is nog altijd onvoldoende", aldus DNB.

8.2 Het bestuursverslag; retrospectie gemist

Het onderdeel "risicoparagraaf" is erg omvangrijk en in de loop van de jaren erg uitgedijd. Het is ingevolge eisen van DNB, vastgelegd in het FTK, sinds 2007 een verplicht onderdeel van het bestuursverslag. Het probeert een compleet beeld te geven, maar het is erg technisch. Er wordt bij goed lezen onderscheid gemaakt tussen financiële risico's en niet-financiële risico's. Van de eerste groep wordt er een zestal benoemd, S1 t/m S6; daarvan is S4 (over grondstoffen) niet van toepassing. Van de tweede groep wordt er een viertal benoemd. Alleen de risico's S1 tot en met 6 hebben invloed op het vereiste eigen vermogen (VEV). Doordat over 2010 de risico's in de beleggings sfeer zijn/moesten worden verminderd is het VEV wat lager dan in 2009.

Het orgaan mist - aansluitend bij punt 8.1 - ook dit jaar de retrospectie op het risicobeleid/beleggingsbeleid. Uit de ABTN blijkt dat er voldoende retrospectieve gegevens beschikbaar moeten zijn om een door het verantwoordingsorgaan wenselijk geachte vermelding in het bestuursverslag op te nemen.

8.3 Het herverzekeringsbeleid

De actuaris beveelt aan het herverzekeringsbeleid te heronderzoeken. Zou dit niet een onderdeel van de risicoparagraaf kunnen zijn? Het bestuur gaat daarop in het bestuursverslag niet in, hetgeen wel wenselijk zou zijn.

8.4 Het frauderisico

Naast alle in beeld gebrachte risico's kwam bij het orgaan de gedachte op of er ook niet in beeld gebrachte risico's zouden zijn. Niet naar aanleiding van iets bij het notarieel pensioenfonds, maar n.a.v. gebeurtenissen bij een ander fonds (het Kunstenfonds, geen pensioenfonds, met een grootscheepse fraude) rees de vraag welk frauderisico er bij het notarieel pensioenfonds is. Aan het bestuur werd op 14 maart 2011 gevraagd of het frauderisico tot de laagst denkbare kans is teruggebracht en of de ontdekkingsmogelijkheid maximaal is. Ook werd gevraagd naar de betekenis/dekking van de door het bestuur afgesloten fraudeverzekering en de kosten daarvan. Daarop is geen reactie gekomen. De vragen staan nog open.

In de risicoparagraaf van het bestuursverslag komen als benoemde risicocategorieën ook voor het "uitbestedingsrisico" en het "integriteitsrisico". Daaronder zou ook het frauderisico kunnen vallen. Als dat zo is, zou dit ook de plaats zijn om over het afsluiten van een fraudeverzekering iets te vermelden als, wat het verslag noemt, "genomen beheersmaatregel". Het uitbestedingsrisico en het integriteitsrisico worden echter ondergebracht bij de niet-financiële risico's, zodat de begripshandling voor het orgaan niet meer duidelijk is.

8.5 Aandachtspunten actuaris

De actuaris plaats in zijn rapport 2010 ook een aantal overige kritische opmerkingen, over collateral management, over risicobeheersing en over de beleggingsmix. De vraag is wat het bestuur daarmee doet. Dat zou een onderwerp voor de verantwoording over 2011 kunnen zijn.

9. Het indexeringbeleid

9.1 Heldere informatie, de jaren 1990-2010

Door het orgaan werd een aantal vragen aan de directie van UNP voorgelegd en met bereidwillige hulp werd een goed inzicht verkregen in de ontwikkelingen in de afgelopen twintig jaar.

Tot en met 2001 liep de ontwikkeling van het maximum pensioen (en daarvan afgeleid de opbouw van de alle aanspraken) goed in de pas met de kostenstijging levensonderhoud (CPI volgens CBS). Daarna ontstond er tot en met 2010 een steeds groter wordend gat:

De koopkracht CPI 100% in 2001 werd 82,7% in 2010 (€ 30.567: € 36.980). Het maximum pensioen bleef op zijn plaats: in 2001 € 30.321 en in 2010 € 31.251.

In 1991 werden de pensioenrechten van de groep die tot dan toe een erg hoge premie hadden betaald opgehoogd met 20%. Dat was geen inflatiecorrectie en mocht niet als zodanig worden gepresenteerd. Niettemin betekende het een feitelijke verhoging en zou het onjuist zijn die niet te vermelden. Voor die groep is het *feitelijke verlies* in koopkracht pas begonnen eind 2010.

Voor de groep die in 1991 in het notariaat startte is de schade groter:

De koopkracht CPI 1991=100% werd 62,6% in 2010 (€ 23.143: € 36.980) terwijl het maximum pensioen bewoog van 1990=100% naar 74% in 2010 (€ 23.142:€ 31.251).

9.2 De naaste toekomst, de jaren 2011-2020

Duidelijk is dat er voorlopig geen ruimte is voor inflatiecorrectie (in de termen van het fonds voor "toeslagen"). Het verlies aan koopkracht, een deel van het welvaartsverlies, gaat gestaag door.

De realiteit gebiedt rekening te houden met in elk geval tien jaar. Inflatie aanduiden als sluipmoordenaar is inmiddels een eufemisme aan het worden.

De actuaris berekent in zijn rapport 2010 de huidige reële dekkingsgraad bij een geïndexeerd pensioen op **64,6%**. Dat percentage is dit jaar ook terug te vinden in het bestuursverslag. Om de indexeringsdoelstelling te kunnen garanderen zou volgens de actuaris een voorziening nodig zijn van € 1.577.367.000, terwijl de voorziening bij een nominaal pensioen € 1.067.044.000 zou moeten zijn. Dat staat in termen van dekkingsgraad in verhouding als 100% tot **148%**. Het fonds zat ultimo 2010 op 95,5. Zelfs bij volledige indexering zou het welvaartsniveau nog teruglopen. Het NPF heeft, anders dan vele andere fondsen, uitdrukkelijk niet als doelstelling de loonindex te volgen. Niet toegepaste indexering kan in theorie worden ingehaald, maar het bestuur wenst de daarbij gestelde maximale termijn van tien jaar zonder opgaaf van reden te handhaven. De achterstand zal dus nooit meer worden ingehaald. Zoals het onverwacht slecht is gegaan zo kan het ooit ook weer onverwacht goed gaan.

Het orgaan is van oordeel dat de maximale inhaaltermijn van 10 jaar niet meer past in deze tijd en dient te worden geschrapt tenzij de handhaving door het bestuur toereikend kan worden gemotiveerd.

Bovendien ziet het orgaan geen enkele reden om als maximum aan de toeslagverlening het inflatiepercentage te verbinden. Gaat het ooit weer heel goed, waarom zouden pensioen en aanspraken dan niet met de lonen of het algehele welvaartsniveau mogen meestijgen? Ook op dit punt zou het bestuur het beleid dienen te heroverwegen en het te motiveren.

Door de actuaris wordt op basis van een toets van 16 juni 2009 geconstateerd, dat er consistentie is tussen gewekte verwachtingen, financiering en realisatie van voorwaardelijke toeslagen (indexering). Dat is een technisch oordeel. Tegelijk geeft de actuaris een inhoudelijke verklaring af, namelijk dat het niet de verwachting is dat de toeslagambitie kan worden gerealiseerd.

Vorig jaar werd door het orgaan vermeld dat DNB constateerde dat er in de continuïteitsanalyse erg veel onvolkomenheden stonden. Een nieuwe continuïteitsanalyse is er nog niet. Deze analyse is de basis voor de consistentietoets.

Het bestuur zou er goed aan doen hierover meer duidelijkheid te scheppen.

9.3 Brand!

Het bestuur van het fonds heeft het probleem van de achterlopende indexering geruime tijd niet willen zien en er geen beleid op gevormd. "Wij zijn een gezond fonds", zo kopte groot de nieuw aangetreden voorzitter in Notariaat Magazine (NM) van oktober 2010. In NM van februari 2011 lezen we "Ambitie blijft: goed pensioen". Maar was er wel voldoende basis voor dergelijke uitspraken in de trant van "Tout va très bien...", of is het een rookgordijn? De waarheid gebiedt te zeggen dat er niet een rookgordijn hangt, maar dat "...le château est en flamme...".

De interesse van de achterban voor dit probleem houdt niet over. Er is ook nog steeds een grote kennisachterstand. Zou het om eigen spaargeld van de deelnemers gaan, dan zou de interesse zeker groter zijn. Maar .... is pensioen dan iets anders dan eigen spaargeld, ook al heeft de achterban er niet alles - maar binnenkort wel meer - over te zeggen? Sussende woorden als "een gezond fonds" zijn niet bevorderlijk voor de interesse. Niet het bestuur, maar eerder de pers heeft de belangstelling vergroot.

9.4 De sociale meetlat

Is het pensioen überhaupt toereikend geregeld? Het VO meent van niet. Afhankelijk van het salarisoniveau van kandidaat-notarissen en het aantal jaren dat zij als zodanig functioneren is dat voor die groep niet eenvoudig vast te stellen; daarop heeft het VO nog geen zicht. Voor de notarissen zal het totaal van het haalbare pensioen en de AOW beslist niet worden aangevoeld als een goed pensioen. Als dan ook nog in twintig jaar in koopkracht met bijvoorbeeld 40% achteruit gaat en de overheid terugtreedt, dan kan het op de oude dag beroerd gesteld zijn. Vooral wie jong weduwe/weduwnaar wordt of jong arbeidsongeschikt wordt, die krijgt het steeds

moelijker. Het sociale gehalte van de regeling bij het notarieel pensioenfonds voldoet niet aan een objectieve norm. Daar is ook het aanzien van beroep en ambt bepaald niet mee gediend. Dat de oudere groep van het notariaat financieel goede tot zeer goede jaren heeft meegemaakt en dus de gelegenheid heeft gehad om zelf voor aanvulling te zorgen, doet aan die constatering niets af. Het sociale eindoordeel moet niet worden afgemeten aan de bovenste, maar aan de onderste twintig procent.

9.5 Keuzes maken

Niet het VO, maar de beroepsgroep zelf zal de brand moeten blussen en zich bij het bestuur duidelijk moeten laten horen. De beroepsgroep zal keuzes moeten maken. Het premieniveau is voor een goed pensioen nu veel te laag. Als de beroepsgroep er niet meer premie voor over heeft, kan dat het bestuur niet verweten worden. Wat gaande is, is een verkapte, maar zeer omvangrijke, afstempeling. Daarbij valt de korting van 1,97% in het niet.

9.6 Het verslag van het bestuur

Het onderwerp indexeringsbeleid kreeg ook in de verslagen 2008 en 2009 van het verantwoordingsorgaan breedvoerig aandacht en sprak het orgaan zijn grote verontrusting uit. Het bestuur schonk er naar de mening van het orgaan te weinig aandacht aan. Het heeft op initiatief van het orgaan toegezegd er in het bestuursverslag van 2010 meer aandacht aan te schenken. In het bestuursverslag komt nu een paragraaf voor onder de kop "Reële dekkinggraad". Het percentage van de reële dekkinggraad, 64,6%, is in het bestuursverslag zichtbaar. Het even beeldende percentage van 148%, als benodigde dekkinggraad bij volledige indexeringstoezegging, zou ook nuttig zijn.

De paragraaf zou bovendien aan informatieve waarde erg winnen als het voor iedereen duidelijke begrip inflatiecorrectie zou worden genoemd. Zonder dat is de paragraaf nauwelijks leesbaar.

AFM en DNB stellen eisen aan de communicatie op dit gebied en aan het periodiek houden van een zogeheten continuïteitsanalyse. De actuaris constateert dat door het ontbreken van een uitkeringsreglement niet volledig is voldaan aan de wettelijke communicatie-eis van consistentie.

In 2010 is de ABTN, de openbare bedrijfshandleiding van het fonds, vernieuwd. Anders dan in de vorige versie staan daar geen gegevens meer in over de (bekendmaking van) de realisatiekansen van het indexeringsbeleid / toeslagenbeleid. Aan de vernieuwing van de ABTN is geen bekendheid gegeven.

10. De lang(er)leventrend, de jaren 2010-2060 en nog verder weg

10.1 Probleemstelling

Het is blijkens publicaties in de vakpers (bijv. De Actuaris, themanummer sept. 2010) van de actuarissen duidelijk dat de langerlevendtrend een problemenveld is en dat de hele branche er mee worstelt. Zonder dadelijk te willen spreken van een branchefout, wordt door de branche zelf erkend dat het optimum in de prognoses nog lang niet is bereikt en ook thans niet onder handbereik is. Er wordt binnen de branche hard gewerkt aan verbetering, ook in goed overleg met andere disciplines.

Het is dus niet verstandig dat het bestuur dit onderwerp *wegwuift*.

Het bestuur gaf recent, nog in maart 2011, als conclusie van de vraagstelling bij de follow-up 2009 aan dat het beleid de ontwikkelingen volgt en dat de uitkomsten van de ontwikkelingen als gevolg van de volatiliteit helaas moeilijk leesbaar zijn. Het orgaan bekroop het gevoel dat er meer over gezegd zou kunnen worden.

10.2 Trend en risico

Zoals eerder gesignaleerd: de trend van langer leven gaat door als gevolg van diverse ontwikkelingen en het is onwaarschijnlijk dat deze, anders dan incidenteel, zal teruglopen. Er wordt nu min of meer gedaan alsof er een recente nieuwe trendbreuk is, een excuus voor een verlaagde DG, maar het VO gaf ruim twee jaar geleden al aan dat de trendbreuk niet nieuw is. Medici en wetenschapsjournalisten wisten al langer beter.

Er is ook een aspect van risicobeheer: zijn de prognoses straks opnieuw te laag dan verstoort dat (opnieuw) de bloedgroepen. Het is wel zeker dat de gepensioneerden te weinig premie hebben betaald voor zo'n lang pensioen; zij zijn daaraan "onschuldig", maar betalen o.a. daarvoor nu met een korting en een langdurige bevroering van de indexering, vermoedelijk zo'n twintig jaar. Psychologisch gezien betalen juist de gepensioneerden en de nagelaten betrekkingen, het volle pond - zoals de voorzitter van het fonds zelf in een interview zei - en de vraag is of dat binnen de solidariteitsgedachte en een behoorlijk beleid toelaatbaar is. Maar ook de actieven hebben te weinig premie betaald en krijgen daarvoor de rekening gepresenteerd in de vorm van een uitgehold pensioen. Er zijn overigens meer oorzaken van dit debacle dan het langer leven.

10.3 Vragen en doorvragen

Het orgaan waagde zich aan een aantal vragen op actuariel gebied en legde die aan de actuarissen voor. Drie daarvan worden hier vermeld:

- Kan het bestuur, met hulp van de actuaris, precies uitleggen waarom de koers van de afgelopen jaren een zigzagkoers lijkt, maar het niet is?
- Hoe kan zoveel mogelijk nieuwe onzekerheid worden voorkomen?
- Hoe zeker is het dat geen bijstelling van beleid nodig of wenselijk is?

De vragen hebben een actuariel gehalte, maar het zijn in werkelijkheid beleidsvragen.

Het gesprek met de actuarissen was verhelderend. Bij vraag a. kan het volgende worden gemeld. Het is inderdaad zo dat de getallen bij het fonds een zigzaglijn vertonen, maar dat is slechts de uitkomst van een gevoerd beleid dat zeker niet als een zigzagbeleid mag worden aangemerkt; het beleid is gebaseerd op wat aanwezig was als betrouwbaar statistisch materiaal. Prudent wil zeggen dat je je daarop als bestuur baseert. Op eigen houtje voorzichtiger dan prudent zijn zou een grote kans van onjuistheid in zich dragen. De "branche" (CBS en AG/AI) had eenvoudig geen beter materiaal beschikbaar.

De vragen b en c zijn hiermee ook beantwoord, althans helaas niet voor beantwoording vatbaar. Het orgaan betreurt dat er niet steeds actueel materiaal beschikbaar was en dat dat voor de toekomst dus opnieuw tot een zigzaglijn kan leiden.

Het orgaan oordeelt evenals inzake 2009 positief over dit onderdeel van het gevoerde beleid.

10.4 Transparantie gewenst

Nu er bij het verantwoordingsorgaan geen inzicht was en dat er bij achterban nog niet is hoe de zaken tot nu toe tot stand zijn gekomen, zou het in het kader van de gewenste transparantie passen een begrijpelijk uitleg van de methodiek aan de achterban te geven. Het ligt/lag dus voor de hand dat hieraan inzake het verslagjaar 2010 aandacht wordt besteed.

10.5 Het bestuursverslag 2009 en 2010

In het verslagjaar 2009 werd op de langlevensvoorziening een *vrijval* toegepast van € 16.000.000.

Het bestuur is er vorig jaar uitdrukkelijk op geattendeerd dat het bestuursverslag iets heel anders vermeldde en dat dat op dit punt niet in overeenstemming was met de jaarrekening, (pagina 41, noot 14), (conform 2:391, lid 4 BW). Doch dat leidde niet tot een bijstelling. Er bleef een tegenstelling tussen pagina 5 en 11 van het bestuursverslag. De accountant gaf als verklaring dat het de omstreden posten van € 61.000.000 (vrijval van de ene voorziening) en

€ 45.000.000 (vorming van nieuwe voorziening) administratief verschillende posten zijn. Dat neemt niet weg, dat bij een verbale weergeven duidelijk behoort te zijn dat hier om één en het zelfde item gaat, namelijk de wijziging in de levensverwachting en dat saldering heeft plaatsgevonden met een positief effect in plaats van een negatief. Het orgaan heeft het bestuur op dit punt opnieuw attent gemaakt en verzocht om het recht te zetten in de verwachting dat het bestuur dat zou doen. Dat liet het bestuur na. Sterker nog, het bestuur doet, tegen beter weten in, in de eerste zeven regels van het nieuwe verslag alsof in 2010 de hogere levensverwachting opnieuw tweemaal heeft toegeslagen.

Zoals eerder gesignaleerd: de trend van langer leven gaat onmiskenbaar door als gevolg van diverse ontwikkelingen en het is onwaarschijnlijk dat deze, anders dan incidenteel, zal teruglopen. Er wordt door het bestuur echter in twee opeenvolgende jaarverslagen gedaan alsof er diverse malen een trendbreuk is, min of meer als een excuus hoe moeilijk het fonds het heeft. Een trendbreuk in levensverwachting wordt uiteraard niet aan het bestuur verweten. Het orgaan gaf ruim twee jaar geleden al aan dat de trendbreuk niet nieuw is.

Zou het bestuur vorig jaar geen vrijval hebben laten plaatsvinden dan zou de lang(er)leventrend in de beide jaren 2009 en 2010 tezamen slechts € 12.000.000 verschil hebben gemaakt. Wordt de periode vanaf 2003 tot en met 2010 bekeken dan is het verschil alles bij elkaar ongeveer hetzelfde. Het is dus, zoals hierboven bij 10.3 in een positief oordeel tot uitdrukking gebracht, niet zo dat het beleid niet juist is; het was voor het orgaan echter niet duidelijk.

Het verantwoordingsorgaan oordeelt dat een misverstand is ontstaan door de wijze waarop het vorenstaande door het fonds is gepresenteerd.

11. Beleid en ambities van het fonds op langere termijn

11.1 Beleidskeuzes voor de toekomst

Tot de bevoegdheid (beter aan te duiden als taak) van het orgaan behoort dit verslag een oordeel over het handelen van het bestuur, meer in het bijzonder met betrekking tot het uitgevoerd beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst.

De verzuchtingen uit punt 2.7 hoeven hier niet te worden herhaald.

11.2 Het verslag van het bestuur

De wet noemt dat verslag in het toepasselijke artikel (art. 2:391 BW) het jaarverslag. (NB Omdat dat woord ook gebruikt wordt voor het totaal van de jaarstukken gebruikt het verantwoordingsorgaan op de plaats waar de wetgever het woord jaarverslag zou gebruiken steeds het woord bestuursverslag, of verslag van het bestuur.)

De wetgever richtte zich bij de verslaglegging expressis verbis (art. 2:391 BW, conform ook art.2:362 BW) gedetailleerd op het geven van inzicht en op goed begrip van de toestand en van de ontwikkelingen. Met dat voor ogen is met name het bestuursverslag aan de magere kant. Zonder twijfel voldoet het aan het minimum; dat is immers de verantwoordelijkheid van de accountant. Mag het orgaan zich dan toch ontevreden tonen? Met een hoog gelegde lat wordt niet het maximum gevraagd. Maar binnen het raam van wat in redelijkheid van het bestuur kan worden gevraagd zou het optimum anders zijn.

In het bijzonder is het bestuursverslag een gemiste kans als opmaat tot contact met de belanghebbenden. Ook al is het niet verplicht, een statement over voorgenomen beleid, of minimaal over de geagendeerde beleidsitems, zou niet misstaan.

11.3 De zware beleidspunten

Deze werden bij 2.7. al genoemd. Zij kwamen in de voorbije hoofdstukken aan de orde. Het verantwoordingsorgaan loopt ze hierbij na en geeft een aanduiding in minivorm.

Hoofdstuk 1. De zelfstandigheid van het fonds: eerste onderzoeksopdracht na afronding governance-overleg is het eigen voortbestaan.

Hoofdstuk 2. Bestuur en uitvoeringsorganisatie: diverse belangrijke onderwerpen van het denken over de nieuwe bestuursstructuur, bestuurskwaliteit, verbetering intern toezicht, verbetering relatie met het verantwoordingsorgaan, opvoeren ambities.

Hoofdstuk 4. Het herstelplan en mogelijke varianten: draagvlak zoeken en de zaken goed voorbereiden.

Hoofdstuk 5. De aansturing van de beleggingen: professionalisering dringend gewenst.

Hoofdstuk 6. Het premiebeleid: meer informatie verstrekken en nieuw beleid vormen

Hoofdstuk 9. De ontbrekende indexering en het dreigende welvaartsverlies: wat kan er aan worden gedaan?

Hoofdstuk 10. De lang(er)leventrend: hier valt weinig meer te doen de ontwikkelingen volgen; geen zwaar punt dus.

Hiermee is niet alles samengevat. Ook in de niet genoemde hoofdstukken staan beleidsitems. Duidelijk is dat communicatie een integratieonderwerp is voor bijna alle andere items.

12. De accountant en zijn onderzoeksverslag

12.1 Voorgelegde vragen

Het verantwoordingsorgaan heeft een ontwerp van 26 april 2011 voor het onderzoeksverslag 2010 van de accountant ingezien, een aantal vragen voor de accountant voorbereid, mede n.a.v. de ontwerpjaarrekening, deze vragen voorgelegd en kort daarop, op 13 mei jl., besproken. Het was een vruchtbaar en verhelderend gesprek, waarvan de resultaten in dit verslag zijn verwerkt.

Verspreid in dit verslag werden reeds enkele onderwerpen met een accountantsaspect aan de orde gesteld. Er is nog wat meer wat de aandacht verdient.

12.2 Terminologie

Dit betreft het “verslag van het onderzoek van de accountant”. Dat zijn de bewoordingen van 2:393, lid 4 BW. De in de praktijk en ook door het bestuur wel gebruikte term “managementletter” kan verwarring wekken; volgens opgaaf van de accountant wordt echter geen managementletter uitgebracht.

12.3 De reikwijdte van een geheimhoudingsplicht

In herinnering wordt gebracht de niet afgeronde discussie over de geheimhouding m.b.t. dit stuk. De begeleidende brief van de accountant aan het bestuur zegt, dat het stuk uitsluitend bestemd is voor gebruik door het bestuur, het verantwoordingsorgaan, het intern toezichtorgaan (deel van het bestuur) en de externe toezichthouders en niet voor andere doeleinden mag worden gebruikt. Met deze gewijzigde omschrijving is de accountant het orgaan tegemoet getreden en daarmee is ook voldoende ruimte gegeven om van de gegevens uit dat verslag gebruik te maken, één en ander voorzover dat, gelet op de wettelijke taak van het verantwoordingsorgaan, dienstig is. Dit komt overeen met het door het orgaan initieel ingenomen standpunt over geheimhouding (zie Verslag 2008) dat niet bestreden is, noch door bestuur noch door accountant.

Open blijft evenwel de vraag of de accountant deze beperkte geheimhoudingsplicht kan en mag opleggen en of het bestuur die kan en mag aanvaarden en dus blijft ook open de vraag of de belanghebbende achterban desgevraagd wel of niet verstoken moet blijven van essentiële elementen uit het verslag die geacht moeten worden nodig te zijn voor een juiste beoordeling van de jaarrekening. Aanbevolen wordt dat het bestuur in deze aangelegenheid zowel intern als in het overleg met de accountant aan de orde stelt en bevredigend oplost. Zo nodig dient het elders op een relevante agenda te worden geplaatst.

12.4 Wie heeft het laatste woord?

Ook hangt nog de vraag of de accountant zich een oordeel moet vormen over het verslag van het verantwoordingsorgaan. Niet de accountant, maar het orgaan is bij het opnemen van de verantwoording de laatste in de rij, want het orgaan neemt de verantwoording op mede aan de hand van het complete en voltooide jaarverslag. De accountant heeft afhankelijk van de inhoud van het bestuursverslag tot taak ook het verslag van het orgaan of de samenvatting daarvan te toetsen op verenigbaarheid met de jaarrekening. Een complicerende factor bij de volgorde van de verklaringen van accountant en verantwoordingsorgaan is, dat de accountant zich gemotiveerd op het standpunt stelt dat hij bij het afgeven van een positieve controleverklaring ook het totaal van functioneren van de diverse organen ten opzicht van elkaar in oenschouw behoort te nemen. Ook het standpunt van de accountant is dus begrijpelijk.

Dit kan een vicieuze cirkel creëren. Het bestuur zou dit moeten proberen op te lossen, maar liet dat in vergadering van 9 maart 2010 opmerkelijk genoeg aan de accountant overlaan. Het lijkt een academische kwestie. Het praktische belang is, dat het verslag van het orgaan, gelet op de actualiteitswaarde, dient te worden opgenomen in het totale verslag van het jaar waarop de beoordeling betrekking heeft en niet een jaar later.

12.5 Opvolging aanbevelingen

De accountant maakt aan de hand van de gegevens van een door hem ingeschakelde auditor voor informatietechnologie aansluitend bij de inzake 2009 in zijn rapport gedane aanbevelingen een aantal opmerkingen over het opvolgen daarvan.

Gebleken is dat nog niet alle in 2010 gedane aanbevelingen zijn verwerkt.

Inzake 2010 wordt aanbevolen om de recent toegepaste korting van 1.97% zodanig te registreren dat een terugname -eenvoudig- mogelijk is.

Uit het bestuursverslag kan niet met zekerheid worden afgeleid dat zulks het geval is.

12.6 De accountant over het interne toezicht

Per de datum van dit verslag zijn door de accountant op dit punt (nog) geen opmerkingen gemaakt of oordeel gegeven. Om die reden is deze paragraaf in het verslag van het verantwoordingsorgaan openstaand.

12.7 Slotopmerkingen

Er staan in het verslag van de accountant nog meer behartigenswaardige zaken dan waarop hierboven is ingegaan. Het orgaan hoopt dat het bestuur er iets mee doet.

Het orgaan is niet in staat om het accountantstechnische deel van diens onderzoek en verslag volledig te beoordelen. Onder de leden van het orgaan zijn geen personen met relevante kennis van het jaarrekeningenrecht en van het accountantsberoep/vak. De beoordeling vindt plaats niet anders dan in het kader van het opnemen van de verantwoording die het bestuur moet afleggen.

Het orgaan beschikt niet over vergelijkingsmateriaal en heeft weinig gelegenheid gehad zich deskundigheid eigen te maken.

Het orgaan is zich er van bewust, dat noch het onderzoek noch het onderzoeksverslag allesomvattend is.

Het verslag van de accountant is goed leesbaar en maakt een gedegen indruk. Het geeft in deze fase geen aanleiding tot verdere vragen of opmerkingen.

13. De certificerend actuaris en zijn actuariel rapport

Naast een certificerend actuaris heeft het pensioenfonds een adviserend actuaris. De eerste mag ingevolge de wet niet als adviseur optreden. Op een bespreking met de adviserend actuaris wordt in hoofdstuk 15 teruggekomen

13.1 Voorgelegde vragen

Het verantwoordingsorgaan heeft een ontwerp van 27 april voor het actuariële rapport 2010 ingezien, een aantal vragen aan de actuaris voorbereid, mede n.a.v. de ontwerpjaarrekening, deze vragen voorgelegd en kort daarop, op 13 mei jl., besproken. Het was een vruchtbaar en verhelderend gesprek waarvan de resultaten in dit verslag zijn verwerkt.

Eerder in dit verslag werden reeds enkele onderwerpen met een actuariële gehalte aan de orde gesteld (langlevenrisico, indexering, realisatiekans toeslagbeleid, kostendekkende premie, verlies op de kostennorm). Er is nog wat meer wat de aandacht verdient.

Op een bespreking met de adviserend actuaris wordt onder de Varia teruggekomen.

13.2 De actuariële verklaring en andere verklaringen in het rapport

-De actuaris constateert, net als vorig jaar, dat de financiële situatie slecht is.

-De actuaris acht het wenselijk de onderbouwing van het strategisch beleggingsbeleid opnieuw tegen het licht te houden. De plaats waar die opmerking wordt gemaakt (in het kader van de formele actuariële verklaring) onderstreept de ernst. De opmerking wordt in het rapport gepreciseerd. In het bestuursverslag wordt daarover niets teruggevonden, hetgeen wel werd aanbevolen. De vraag aan het bestuur is of het bestuur die wenselijkheid onderschrijft en er op korte termijn iets mee zal doen.

-De actuaris vermeldt dat het oordeel is gebaseerd op de van het fonds ontvangen informatie. Deels is om die informatie expliciet gevraagd. Deels moet de actuaris kunnen vertrouwen op eigener beweging aanreiken van informatie. De vraag die aan de orde is, is of er in een eventuele nalatigheid daarin in jegens de actuaris een risico van lacunes zit. Naar de mening van het orgaan is een bestuursverklaring wenselijk, uitdrukkelijk stellend dat alles is aangereikt wat aangereikt behoorde te worden. Is het bestuur bereid zo'n verklaring af te leggen?

13.3 Slotopmerkingen inzake de certificering door de actuaris

Het orgaan is niet in staat om het actuariële rapport volledig te beoordelen. Onder de leden van het orgaan zijn geen personen met actuariële kennis. Het rapport bevat overigens veel meer dan zuiver actuariële gegevens.

De beoordeling vindt plaats niet anders dan in het kader van het opnemen van de verantwoording, die het bestuur moet afleggen.

Het orgaan beschikt niet over vergelijkingsmateriaal en heeft weinig gelegenheid gehad zich deskundigheid eigen te maken.

Het orgaan is zich er van bewust dat noch het onderzoek van de actuaris noch het rapport allesomvattend is.

Het rapport van de actuaris is mede door de vormgeving en diverse verwijzingen uitstekend leesbaar en maakt een gedegen en kritische indruk. Het geeft in deze fase geen aanleiding tot verdere vragen of opmerkingen.

14. Verdere aspecten van de jaarrekening

Een vrome wens

De wettelijke opdracht bij de opstelling van een jaarrekening en de toelichting is het geven van getrouwe, duidelijke en stelselmatige informatie omtrent vermogen en resultaat, zodanig dat het inzicht geeft en dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd. De gerichtheid op inzicht is met zoveel woorden in de wet opgenomen. artt.2:362 en 363 BW. Aangenomen mag worden dat de gepresenteerde stukken daaraan voor insiders voldoen. De kritische blik van DNB moet toereikend worden geacht. De AFM beoordeelt deels ook het communicatieve element. De stukken worden niet door en voor deskundigen onderling opgesteld, maar als onderdeel van verantwoording ook aan de geïnteresseerde achterban. Op een aantal punten zijn uit dat oogpunt zeker verbeteringen mogelijk. Het verantwoordingsorgaan vreest, dat een vlot leesbaar jaarverslag een vrome wens zal blijven, omdat wettelijke eisen dat verhinderen.

Het orgaan beveelt het bestuur aan te zorgen voor een vlot leesbare samenvatting. Dit behoort tot het beleidsaspect communicatie. De jaarrekening met toebehoren wordt door het fonds zelf opgesteld en door accountant en actuaris in beginsel slechts beoordeeld op het wettelijk minimum. Het VO mag een hoger criterium aanleggen.

15. Varia

Twee actuarissen.

In het Verslag 2008 van het orgaan werd al aandacht besteed aan de rol van de beide actuarissen. De gesprekken die het orgaan voerde vonden de afgelopen jaren plaats met de beide heren gezamenlijk. Dit jaar werd een afzonderlijk gesprek gevoerd, omdat hun positie nu eenmaal geheel verschillend is. Die gesprekken leverden op alle door het orgaan voorgelegde punten voldoende duidelijkheid op. Waar nodig is hun informatie hierboven verwerkt, zonder dat het orgaan het nodig vond telkens te zeggen van wie van beiden die afkomstig was. De certificerend actuaris is even onmisbaar als de controlerend accountant. De positie van de adviserend actuaris is qua aard een heel andere; hij is veelal in de bestuursvergaderingen aanwezig en is voor het bestuur inhoudelijk onmisbaar. Het is bijna ongepast hem pas onder de Varia aan de orde te laten komen. Het actuariële rapport zou ook door hem mogen worden opgemaakt, maar dat is bij het fonds niet gebruikelijk. De rolverdeling tussen de actuarissen is voor het orgaan voldoende duidelijk en er is op dat punt ook geen enkele bedenking, ook al komen zij van hetzelfde kantoor.

Naschrift

Dit verslag is in ontwerpvorm aan het bestuur en de directie voorgelegd, op onderdelen met de accountant en de actuarissen besproken en vervolgens ook als ontwerp aan hen voorgelegd. Doel daarvan was wederzijdse misverstanden en begripsverwarringen uit de weg te ruimen en ook om voorlopig ingenomen standpunten van beide zijden (bestuur en verantwoordingsorgaan) te kunnen bijstellen. De contacten in de ontwerpfase van Jaarverslag 2010 en Verslag VO 2010 waren vruchtbaar en hebben inderdaad tot wederzijdse bijstelling geleid.

In herinnering wordt gebracht dat dit verslag begon met “Heb mededogen!” en de constatering dat besturen in weinig jaren een zeer moeizame arbeid werd met een schier ondraaglijke verantwoordelijkheid. Hoe gemakkelijk is het niet om vanaf de Vaalser Berg, de vuurtoren in Schiermonnikoog of de kerktoren in Cadzand kritiek te spuien. Zonder goed instrumentarium zou met een dergelijke “driehoeksmeting” het notariële pensioenlandschap niet goed in kaart worden gebracht.

Het eigen verslag nog eens nalezend constateert het verantwoordingsorgaan dat er nogal wat kritiekpunten te berde zijn gebracht. We waren streng. Waren we te streng? Dat oordeel is niet aan het bestuur, maar aan de belanghebbenden. Vergeet ook niet dat AFM en DNB in gestrengheid meekijken.

Aan goede wil ontbreekt het niet en professionaliteit werd lang niet vereist. Wie van het oude stempel is kent mogelijk nog het adagium “Fortiter in re.....” Gemakkelijk wordt het tweede deel en daarmee de menselijke maat vergeten: “.....*suaviter in modo*”.